

Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
ННІ гуманітарних і соціальних наук
Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури
Дніпропетровської області
Wyższa Szkoła Humanitas (Польща)

LEGAL EDUCATION AND SCIENCE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Матеріали
Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції
5 жовтня 2022 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

УДК [378:34]+34]:339.922EU(063)
L49

Матеріали друкуються в авторській редакції.

Legal education and science in the context of European integration : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (5 жовтня 2022 р.) / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Ю. О. Легези ; НТУ «Дніпровська політехніка». – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. – 118 с.

ISBN 978-617-554-066-4

Збірка містить тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Legal education and science in the context of European integration» (5 жовтня 2022 р.), присвяченої актуальним питанням приватно-правових і публічно-правових відносин, правовій ідеології та гуманітаризації соціокультурного простору сучасності.

УДК [378:34]+34]:339.922EU(063)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Биковський М.Ю.

СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ
ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 6

Вишняков І.В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ СПОРИ
У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ НАДР УКРАЇНИ:
АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ 8

Юмтєв С.О.

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ:
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ 10

Титаренко Л.С.

СПІВВІДНОШЕННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА. 13

Виприцький А.О.

УПРАВЛІННЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКОМ
ПРИ ВИНИКНЕННІ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ
У ПОСАДОВИХ ОСІБ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 17

Дьячук М.Ю.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУР
У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ 21

Закопай А.

ПРАВОВІ КОРЕНІ МЕДІАЦІЇ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ . . . 23

Марченко Є.В.

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ
У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ 26

Махова Л.О.

ВОЄННИЙ СТАН В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ВВЕДЕННЯ,
ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД. 28

Піддубна Г.В.

ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ, ЯК ПРИКЛАД
НЕОДНОЗНАЧНОСТІ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ. 35

Пушкіна О.В.

ГЕНЕЗИС ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ
В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ. 42

Смирний О.С.

ДОБРОСОВІСНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ЗДІЙСНЕННЯ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР 46

Тюра Ю.І.

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРАВОСУДДІ 48

СЕКЦІЯ 2.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Бабич О.О.

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 58

Бімалов Д.О., Путров А.В.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ. 60

Власенко Д.О.

ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ
СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
З НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ. 64

Дерябкін О.Е.

СИСТЕМА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР 68

Єгоров П.М.

СУДОВА ПРАКТИКА ІЗ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ
ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПУБЛІЧНОГО МАЙНА 71

Железняк Є.В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. 73

Захарчук Р.А.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРИНЦИПУ
ПРОПОРЦІЙНОСТІ У СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ
ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР 75

Князевич Н.В.

ОБОВ'ЯЗОК НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ:
СЛУЖБОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ 80

Колісніченко Є.Ю.

БЕЗСТОРОННІСТЬ (НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ) АДМІНІСТРАТИВНОГО
ОРГАНУ ЯК ПРИНЦИП ФУНКЦІОНУВАННЯ
АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ. 83

Коновий О.С.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ
У ВРЕГУЛЮВАННІ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ. 85

Ломакіна А.А. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ	87
Лукашук В.В. ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК БАЗИС ЙОГО КОДИФІКАЦІЇ.	91
Макушев П.В. ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ «ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ»	93
Мосейко А.Г. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	97
Хрідочкін А.В. ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ» ТА «ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ».	100

СЕКЦІЯ 3.

ВИЗНАЧАЛЬНА РОЛЬ ПРАВА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Волько Є.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ВЕКТОР ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЮ ЕКОЛОГІЧНОЮ ПОЛІТИКОЮ	106
Євченко Д.М. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ ГРОМАД В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.	108
Запара А.Є. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	110
Євтушенко Д.Є. ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ	112
Карлов Є.І. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ.	114
Шевирталов В.С. ПРАВО НА ПРОЖИВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ	116

СЕКЦІЯ 1.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Биковський М.Ю.,

аспірант кафедри публічного та приватного права Університету
митної справи та фінансів

СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК СУБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Адміністративна відповідальність як різновид юридичної відповідальності розуміється як засіб державного примусу, що певною мірою означає її ототожнення із застосуванням покарання (санкції) за правопорушення. Однак такий підхід відноситься до позитивістської концепції правового регулювання та позбавляє соціальної сутності адміністративної відповідальності.

Філософський підхід до встановлення сутності категорії «відповідальності» передбачає свідоме ставлення індивіду, соціальної групи, народності належному його соціальному обов'язку, людством; визначення в цьому сенсі юридичного обов'язку, сутності та значення юридичних вчинків, функціонування суб'єктів.

Належність здійснення суб'єктами покладених на них обов'язків згідно із встановленими приписами має контролюватися соціуму шляхом спеціально створюваних механізмів та інститутів, а також здійснюється особами внутрішній контроль за результатами їх діяльності.

Недотримання суб'єктам встановлених дозволів чи заборон, чи неналежність виконання суб'єктами господарювання обов'язків, вони мають нести відповідальність не лише перед контрагентом суспільних правовідносин, а і перед соціальними

групами у цілому. При цьому особливостями адміністративної відповідальності у сфері господарської діяльності є широкий спектр правопорушень. Адміністративна відповідальність суб'єкта господарювання має відображати його спеціальний статус юридичної особи. Підставою для застосування відповідальності для суб'єкта господарювання є невиконання умов договору, що призводить до вжиття заходів цивільно-правової відповідальності (у відносинах з контрагентом за договором), фінансової (справляння штрафів за ухилення від сплати податків) відповідальності, тоді як посадова особа юридичної особи може зазнати заходів адміністративної, або кримінальної відповідальності у поєднанні із дисциплінарною.

В межах наукових публікацій триваючою є дискусія щодо встановлення доцільності застосування до суб'єктів господарювання заходів адміністративної відповідальності [1]. Здійснення аналіз законів України, що визначають механізм відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері валютних, податкових та інших сфер адміністративних правовідносин відображено у практиці Конституційного Суду України 2001 року [2].

Отже, відповідно до ч. 3 ст. 2 КУпАП встановлюється «положення цього Кодексу поширюються і на адміністративні правопорушення, відповідальність за вчинення яких передбачена законодавством, ще не включеним до Кодексу» має відношення до таких законодавчих актів, що встановлюють адміністративну відповідальність фізичних осіб. Таким чином, орган здійснення державного контролю у разі застосування санкцій до суб'єктів господарювання за порушення адміністративного законодавства не можуть посилалися на положення ч. 3 ст. 2 КУпАП, а повинен керуватися положеннями ст. 38, що визначає строки накладення адміністративних стягнень лише на громадян та посадових осіб.

Література:

1. Демський Е. Щодо адмінвідповідальності юридичних осіб. *Юридичний вісник України*. 2002. № 33. С. 6–7; № 34. С. 8–9.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства

«Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України; ч. 1, 3 ст. 2, ч. 1 ст. 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) від 30 травня 2001 р. № 7-рп.

Вишняков І.В.,

аспірант адміністративного та конституційного права Запорізького національного університету

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ СПОРИ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ НАДР УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Згідно із частиною 2 статті 24 Кодексу України про надра користувачі надр зобов'язані: 1) використовувати надра відповідно до цілей, для яких їх було надано; 2) забезпечувати повноту геологічного вивчення, раціональне, комплексне використання та охорону надр; 3) забезпечувати безпеку людей, майна та навколишнього природного середовища; 4) приводити земельні ділянки, порушені при користуванні надрами, в стан, придатний для подальшого їх використання у суспільному виробництві; 5) виконувати інші вимоги щодо користування надрами, встановлені законодавством України та угодою про розподіл продукції.

Відповідно до частин 1, 2 статті 26 Кодексу України про надра право користування надрами припиняється у разі: якщо відпала потреба у користуванні надрами; закінчення встановленого строку користування надрами; припинення діяльності користувачів надр, яким їх було надано у користування; користування надрами з застосуванням методів і способів, що негативно впливають на стан надр, призводять до забруднення навколишнього природного середовища або шкідливих наслідків для здоров'я населення; використання надр не для тієї мети, для якої їх було надано, порушення інших вимог, передбачених спеціальним дозволом на користування ділянкою надр; якщо користувач без поважних причин протягом двох років, а для нафтогазоперспективних площ та родовищ

нафти та газу – 180 календарних днів не приступив до користування надрами; вилучення у встановленому законодавством порядку наданої у користування ділянки надр.

Право користування надрами припиняється органом, який надав надра у користування, а у випадках, передбачених пунктах 4, 5, 6 цієї статті, у разі незгоди користувачів, – у судовому порядку. При цьому, питання про припинення права користування земельною ділянкою вирішується у встановленому земельним законодавством порядку.

В якості прикладу врегулювання спору у сфері використання надр необхідним є наведення постанову Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі № 822/95/18 від 30 травня 2019 року [1]. Як встановлено судом підставою для звернення Державної служби геології та надр України до суду з позовом про анулювання спеціального дозволу на користування надрами від 5 листопада 1997 року № 1130 наданого ДП «Нігинський кар'єр» є наявність у відповідача станом на 1 серпня 2015 року податкового боргу з рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин. На час звернення позивача із позовом про анулювати спеціальний дозвіл на користування надрами від 5 листопада 1997 року № 1130 наданого ДП «Нігинський кар'єр» у відповідача була наявна заборгованість рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин. Зібраними по справі доказами підтверджено, що на дату звернення Державної служби геології та надр України до суду з позовом про анулювання спеціального дозволу на користування надрами від 5 листопада 1997 року № 1130 наданого ДП «Нігинський кар'єр» у відповідача був наявний борг з плати за користування надрами, та свідчить про порушення вимог передбачених спеціальним дозволом на користування надрами, що є підставою для припинення права користування надрами. На підставі зазначених міркувань колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду обґрунтовано висновок про порушення судами попередніх інстанцій норм матеріального права рішення Хмельницького окружного адміністративного суду від 6 березня 2018 року та

постанова Вінницького апеляційного адміністративного суду від 15 травня 2018 року підлягають скасуванню із ухваленням нового рішення про задоволення позовних вимог.

Отже, у справах про використання надр, що мають розглядатися у порядку адміністративного судочинства, має бути встановлено дотримання суб'єктами спеціального природоохористування вимоги щодо справляння загальнообов'язкових платежів та зборів.

Література:

1. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі № 822/95/18 від 30 травня 2019 року. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82079700>

Юмтєв С.О.,

аспірант кафедри цивільного, господарського та екологічного права Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ПРАВО НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЇ

Згідно із статтею 50 Конституції України право на безпечне для життя та здоров'я людини довкілля визначено як одне із основних прав кожного, до складових якої поряд із забезпеченням із інформацією про стан охорони навколишнього природного середовища відноситься інформація про стан та якість продуктів харчування та предметів побуту. Реалізація та захист права на безпечне довкілля корелюється із положеннями статті 16 Конституції України, де встановлено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу має гарантуватися державою та є її пріоритетним обов'язком.

Такий підхід, визначений Конституцією України, порушив необхідність перегляду розуміння категорії довкілля як

сукупності природних ресурсів та стану їх використання, що було відносно усталеною категорією впродовж достатньо тривалого періоду розвитку правової системи України. Фактично такий нормативний підхід дозволив до розуміння категорії «довкілля» віднести не лише «навколишнє природне середовище», а і «антропогенне середовище» (чи «антропогенно-природне середовище»).

Відповідно до Стокгольмської декларації з навколишнього середовища 1972 р. визначено право людини на сприятливі умови життя у навколишньому середовищі, якість якого дозволяє вести гідне та процвітаюче життя.

Відповідно до ч. 4 ст. 5 Орхуської конвенції визначено зобов'язання держав не рідше одного разу на три або чотири роки оприлюднювати національні звіти про стан навколишнього середовища, включаючи інформацію про якість навколишнього середовища та інформацію щодо навантажень на навколишнє середовище [1].

Натомість відповідно до чинного законодавства України не визначено розуміння категорії «якість навколишнього середовища».

Встановлення сприятливості довкілля має враховувати не лише вимоги відповідності встановленим стандартам екологічної безпеки, але відповідні показники антропогенної характеристики розвитку суспільства, зокрема, визначення тривалості життя, рівень онкозахворювань, врахування новітніх технологій із запровадження інновацій розвитку промисловості тощо. Лише врахування таких показників буде дійсно відображати взаємодію людини і довкілля, оптимізуючи систему забезпечення її права на його безпечність.

Попри зазначене, в національній правовій системі домінує підхід до розуміння категорії «довкілля» як «сукупності природних ресурсів та природних об'єктів», що вимагають вжиття механізмів відповідного захисту та охорони, не визнаючи як його складову право людини на життя у сприятливому навколишньому середовищі.

При цьому достатньо спірним виглядає підхід щодо розуміння права людини на безпечне для життя та здоров'я

довкілля у разі досягнення лише його відповідності встановленим чинним законодавством стандартам та вимогам. Такий підхід враховує лише нормативні вимоги, що за своїм показниками можуть бути застарілими, і фактично нерезультативними. В основу забезпечення безпеки довкілля для життя та здоров'я людини мають покладатися врахування саме антропогенних показників, зокрема, високий відсоток онкологічних захворювань у осіб свідчить про загрозливий стан довкілля регіону.

Довкілля має розглядатися як безумовна складова показників якості життя людини, що безумовно впливає на його тривалість. Складовою довкілля поміж сукупності природних ресурсів та природних об'єктів є забезпечення благоустрою населених пунктів, до розуміння якого відноситься дотримання природоохоронних, естетичних, містобудівельних та інших норм та стандартів, що складає антропогенну складову навколишнього середовища.

Отже, категорія «безпечне довкілля» має враховувати не лише кількісні показники, але і якісні. Безпечним довкіллям має визнаватися довкілля, що сприяє відпочинку людини, відновленню стану її фізичного та психічного здоров'я. Ознака безпечності довкілля втім вказує передусім на граничну межу забезпечення стану, за умови існування якого не заподіюється шкідливий вплив для життя та здоров'я людини. Ознакою сприятливості довкілля є створення умов для його відновлення, забезпечення високого рівня життєдіяльності людини, що пов'язується із тривалістю її життя, статистичними показниками народжуваності населення, задоволення його естетичних, рекреаційних, культурних та інших потреб.

Література:

1. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція). URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text

Титаренко Л.С.,

студентка Інститут гуманітарних і соціальних наук НТУ
«Дніпровська політехніка»

Науковий керівник: *Виприцький А.О.*, канд. юрид. наук,
доцент, доцент кафедри цивільного, господарського
та екологічного права, НТУ «Дніпровська політехніка»

СПІВВІДНОШЕННЯ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА ТА СПЕЦІАЛІСТА

Останнім часом управління експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції України здійснює спроби адміністрування так званих висновків спеціаліста. Міністерством юстиції України встановлена форма висновку спеціаліста, яка повністю збігається з висновком судового експерта. Постійно проводиться рецензування висновків спеціаліста на відповідність їх вимогам законодавства України та підзаконних актів. Дисциплінарна комісія при Центральній експертно-кваліфікаційній комісії Міністерства юстиції України стосовно окремих фахівців приймала рішення щодо виконаних ними висновків спеціаліста. У зв'язку з цим виникла необхідність з'ясування правового статусу висновку спеціаліста та правомірності дій Міністерства юстиції під час їх адміністрування.

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, досудового та судового слідства.

Під спеціальними знаннями в контексті поняття «судова експертиза» слід розуміти знання, які визначають професійну спеціалізацію людей у різних сферах суспільно-виробничої діяльності (наука, техніка, виробництво, мистецтво, спорт тощо), за винятком знань, на підставі яких здійснюється правозастосовна діяльність.

Експертиза може проводитись у різних державних, громадських організаціях, приватних фірмах та підприємствах. Завжди, коли говорять про експертизу, розуміють дослідження, яке проводить обізнана особа (експерт), щоб розв'язати

питання, вирішення яких потребує спеціальних (наукових, дослідницьких професійних) знань. Постановка різноманітних питань, які має вирішувати експерт, визначається потребами практики. Найчастіше такі питання стосуються галузей науки, техніки, місцева та ремесла.

Питання про наявність таких підстав вирішується за розсудом особи або органу, у провадженні яких перебуває справа, з огляду на її особливості.

А тепер розглянемо ситуацію, яка виникає (стосовно дослідження проблеми) щодня в багатьох містах України. Оперативні працівники затримують особу, у якої вилучають речовину рослинного походження із специфічним запахом марихуани. Для того, щоб порушити кримінальну справу, необхідно встановити, що це за речовина, тобто потрібно провести судову експертизу, разом із тим, провести її можна лише за наявності кримінальної справи, якої ще немає. Отже, маємо замкнене коло: немає кримінального провадження – немає судової експертизи, немає судової експертизи – немає кримінального провадження.

На практиці проблема вирішується таким чином. Після вилучення речовини оперативним працівникам слід залучити спеціаліста, який проводить дослідження з метою вирішення питання: чи є дана речовина наркотичним засобом. У разі ствердної відповіді відкривається кримінальне провадження, у межах якого слідчий призначає судову експертизу.

Пропозиція про розв'язання цієї проблеми шляхом закріплення в законодавчому порядку можливості призначення експертизи на етапі перевірки заяв і повідомлень про злочин вносилась багатьма провідними фахівцями в галузі судової експертизи [1].

Термін «Спеціаліст» в експертній та судовій практиці почали вживати для визначення особи, яка виконує дослідження, аналогічні за своєю науково-методичною сутністю до експертних, але котрі призначаються до порушення кримінального провадження. Ці документи в різний час називались: «Довідка спеціаліста», «Висновок спеціаліста», акт судово-медичного дослідження», Висновки експертного дослідження». Дефініція

«Висновок експертного дослідження» була введена у вжиток наказом Міністра юстиції України № 965/5 від 01.06.2009 року.

Доказове значення висновків експертного дослідження і довідок спеціаліста на сьогодні законодавчо не врегульоване, оскільки серед джерел до доказів, зазначених у статті 65 Кримінально-процесуального кодексу України, стаття 76 Цивільного процесуального кодексу України, стаття 32 Господарського процесуального кодексу України, стаття 69 Кодексу адміністративного судочинства України, вони не згадуються.

Нині склалась ситуація, коли одні суб'єкти правозастосовної практики посилаються на згадані матеріали з метою обґрунтування таких рішень, а інші – не визнають їх як докази, не приєднують їх до матеріалів справи і для легалізації фактів, що стверджуються в цих матеріалах, а також призначають судову експертизу [2].

У 2013 році прийнято Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Який наголошує, що адвокат має право отримувати письмові висновки фахівців з питань, що потребують спеціальних знань. Відповідно до цієї ж статті сказано, що відомості про факти, зазначені у цьому висновку, можуть бути використані як докази у справі.

Пізніше відповідні доповнення були внесені до статті 48 Кримінально-процесуального кодексу України.

Посилання на те, що адвокат збирає відомості про факти, а не докази, пояснюється тим, що він не є суб'єктом збирання доказів, а будь-яка інформація може стати доказом лише внаслідок долучення її до справи уповноваженим на суб'єктом – особою, яка проводить дізнання, тобто слідчим, прокурором, суддею і судом [3].

Міністерство юстиції України в своїх роз'ясненнях Головному контрольно-ревізійному управлінні України зазначає, що висновки експертного дослідження не є висновком експерта, як передбачає процесуальне законодавство, і носить інформаційно-консультативний характер.

Таким чином, висновок експертного дослідження (висновок спеціаліста) не є процесуальний документ. Більше того,

в жодному законі або кодексі немає згадування як власне висновку експертного дослідження, так і вимог до нього. Тому сам фахівець (спеціаліст) має право самостійно визначати назву, форму порядок викладення та обґрунтування висновку експертного дослідження.

Щодо Інструкції про призначення й проведення судового експертного та експертних дослідження, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5, то в частоті експертних досліджень вона може поширюватись лише на фахівців, які працюють у державних установах, підпорядкованих безпосередньо самому Міністерству юстиції.

Це ж стосується й дисциплінарної відповідальності фахівців, які не працюють у державних експертних установах. Не можна притягнути до відповідальності за те, що не регулюється законом.

Література:

1. Шепітько В.Ю. Судова експертиза: нормативно-правове регулювання та наукові коментарі : навчальний-довідник посібник. Х. : ТОВ «Одіссей», 2004. 448с.

2. Нагорний Г.М. Ісакович Б.М., Сегай М.Я. Експерт і спеціаліст: проблеми розмежування функцій. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Харків : «Право», 2001.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.

4. Туркот М.С. Експертизи у кримінальному провадженні : науково-практичний посібник. К. : Видавництво «Норма права», 2020. 308 с.

5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

6. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом М-ва юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у ред. наказу від 26.12.2012 р. № 1950/5). *Офіційний вісник України*. 2013. № 3. Ст. 91.

7. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-42. Ст. 492.

8. Господарський процесуальний кодекс України : від 06.11.1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.

9. Кодекс адміністративного судочинства України : від 06.07.2005 р. № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-37. Ст. 446.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України : від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. Ст. 88.

Виприцький А.О.,

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного,
господарського та екологічного права,
НТУ «Дніпровська політехніка»

УПРАВЛІННЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКОМ ПРИ ВИНИКНЕННІ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ У ПОСАДОВИХ ОСІБ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Корупція – це негативне соціальне явище, джерело економічних, політичних і соціальних ризиків для українського народу. Насамперед руйнівна дія корупції проявляється в падінні престижу й авторитету влади на всіх рівнях, руйнуванні моральних основ суспільства, зрощуванні корумпованої частини публічних службовців з тіншовими кримінальними колами, небезпеки розвитку псевдогромадянських соціальних відносин [1, с. 55].

Причини, що спричиняють та провокують корупцію, можуть бути розкриті через встановлення факторів корупції, а саме явищ, процесів, чинників, які здійснюють детермінуючий вплив на зазначене антисоціальне явище. Виділяють фактори корупції за сферами поширення та змістом:

1. Політичні: прорахунки в політиці реформ; політична нестабільність, нестабільність політичних інститутів; дисбаланс повноважень та функцій гілок влади; відсутність ефективного контролю за діяльністю влади; невизначеність і необґрунтованість антикорупційної політики.

2. Економічні: кризові явища в економіці; криміналізація й тінізація економіки; надмірне втручання держави в економіку.

3. Організаційно-управлінські: недосконала система організації влади; неефективна система державного управління; гіпертрофовані повноваження бюрократичного апарату; недосконалість формування владних структур.

4. Правові: незабезпечення в органах державної влади верховенства права та закону; безсистемна, необґрунтована зміна законодавства.

5. Ідеологічні: відсутність чітко визначеної ідеології державної служби та системи цінностей держави.

6. Морально-психологічні: деморалізація суспільства, девальвація моральних цінностей; дух невизначеності і непевності у завтрашньому дні; невизнання населенням корупції як соціального зла [1, с. 96–97].

Антикорупційна стратегія України ставить за свою не покарання посадової особи вищого навчального закладу (далі – ВНЗ), яка діяла при виникненні потенційного або реального конфлікту інтересів, а вживати заходів щодо недопущення виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів [5].

Своєчасне повідомлення посадовою особою ВНЗ, викривача, громадської організації, засобів масової інформації про наявність є лише першою стадією в системі запобігання та врегулюванні конфлікту інтересів. Якість другої стадії залежить, насамперед, від законних та обґрунтованих дій і рішень безпосереднього керівника посадової особи, до повноважень якого належить звільнення з посади, який приймає об'єктивний спосіб його врегулювання з точки зору мінімального обмеження прав посадової особи та забезпечення завдань котрі виконує ВНЗ.

Посадова особа ВНЗ може користуватися правом самостійного врегулювання конфлікту інтересів лише у випадках впевненості, що обраний спосіб є достатнім і поростою гарантує запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Прикладами самостійного врегулювання конфлікту інтересів може бути: за ст. 38 та 39 КЗпП розірвання трудового договору з ініціативи працівника.

З того моменту коли посадова особа ВНЗ дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів, вона зобов'язана повідомити не пізніше наступного робочого дня безпосереднього керівника, а якщо особа перебуває на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника (ректор ВНЗ) – колективному

органу (вчена рада ВНЗ). На наш погляд доцільне внести зміни до п. 1 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції», тобто ректор повідомляє не колективний орган ВНЗ (вчена рада), а Національне агентство з питань запобігання корупції.

Закон України «Про запобігання корупції» прямо не вказує форму повідомлення, але рекомендується робити повідомлення про реальний або потенційний конфлікт інтересів у письмовій формі, адже, по-перше, це є документальним підтвердженням того, що особа дійсно повідомила про наявність конфлікту інтересів, по-друге, це дає можливість керівнику детально проаналізувати ситуацію із тим, щоб визначитись з оптимальним способом врегулювання конфлікту інтересів та по-третє у випадку повідомлення про потенційний конфлікт інтересів до правопорушника можливо застосувати ст. 34 Кодексу України про адміністративні правопорушення, тобто як обставини, що пом'якшують відповідальність за корупційне правопорушення.

Безпосередній керівник посадової особи ВНЗ або керівник ВНЗ (ректор), до повноваження якого належить звільнення або ініціювання звільнення з посади, відповідно до ч. 3 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції» протягом двох робочих днів після отримання такого повідомлення приймає рішення щодо врегулювання конфлікту інтересів, про що повідомляє особу.

Посадові особи ВНЗ зобов'язані не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів, а також вживати заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів. Після отримання наказу або розпорядження ректора слід діяти у суворій відповідності до визначеного вказаними суб'єктами способу врегулювання конфлікту інтересів або ж роз'ясненого порядку дій щодо врегулювання конфлікту інтересів.

При самостійному врегулюванні конфлікту посадова особа ВНЗ застосовує один або декілька з наведених способів врегулюванні конфлікту інтересів:

- самовідвід в порядку, передбаченим законом України «Про вищу освіту»;

- розкриття інформації про конфлікт інтересів, тобто повідомити безпосереднього керівника посадової особи ВНЗ або керівник ВНЗ (ректора) про наявність конфлікту інтересів;
- усунення із виконання завдань, вчинення дій прийняття рішення, пов'язаних зі виконанням службових повноважень;
- усунення відповідного приватного інтересу;
- подання заяви переведення особи на іншу посаду;
- подання заяви про звільнення [4].

Відповідно до ч. 5 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції» у разі існування у посадової особи сумнівів щодо наявності в неї конфлікту інтересів вона зобов'язана звернутися за роз'ясненнями до територіального органу Національного агентства з питань запобігання корупції, який надає підтвердження про відсутність конфлікту інтересів.

Звернення до Національного агентства з питань запобігання корупції не звільняє посадову особу від:

- повідомити безпосереднього керівника про конфлікт інтересів;
- не вчиняти дій і не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів.

Тобто, законодавством створення умови для врегулювання конфлікту інтересів посадовими особами ВНЗ. Наявність конфлікту інтересів передбачає вчиняти певні дії, які в свою чергу зобов'язує керівництво ВНЗ виконувати заходи передбачені ст. 29 Закону України «Про запобігання корупції».

Література:

1. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції : матеріали круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.) / редкол.: В. Черней, К. Ланчінскас, А. Фодчук та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 174 с.

2. Про запобігання корупції : Закон України, 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 87. С. 156–218; *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

3. Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / В.Г. Ротань. 8-ме вид., доп і перероб. К. : А.С.К., 2008. 944 с.

4. Виприцький А.О., Підстави виникнення конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб вищих навчальних закладів. *Право і суспільство*. № 1 ч. 2/2018 р. Дніпро. С 146–151.

5. Виприцький А.О. Подолання корупції в сучасних умовах. *Право і суспільство*. № 6 ч. 2/2017 р. Дніпро. С 9–13.

Дьячук М.Ю.,

аспірант кафедри цивільного, господарського
та екологічного права Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕДУР У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Чинна система публічних закупівель вимагає постійного удосконалення задля пошуку найбільш оптимальної та прийнятної для національної економіки України моделі розвитку та функціонування.

Визначальним кроком у вирішенні нормативно-правового базису у сфері публічних закупівель стало розробка та прийняття Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти». Однак зазначений законодавчий акт мав суттєві недоліки, що не виключає його перспективної мети застосування. Відповідно до Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» було закріплено нормативні та економічні засади здійснення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за рахунок державних коштів задля створення конкурентного середовища у сфері державних закупівель, задля усунення проявів корупційних ризиків, забезпечення прозорості відповідних адміністративних процедур.

До недоліків Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» необхідно віднести: «невиправдане затягування термінів організації та проведення торгів внаслідок довготривалого розгляду відповідних матеріалів Міжвідомчою комісією з питань державних закупівель, яка надавала висновки та приймала рішення з питань, що стосуються сфери державних закупівель; зупинення укладення договорів із переможцями тендерів внаслідок недобросовісного оскарження результатів торгів у різних інстанціях; надання

Тендерній палаті України, що є громадською організацією, невластивих для організації з таким статусом повноважень; включення учасників на платній основі до реєстрів учасників процедур закупівель та недобросовісних учасників, а також до тематичного каталогу учасників процедур закупівель, що видавала Тендерна палата України; вимога щодо обов'язкового надання тендерного забезпечення, яка не завжди могла виконуватись всіма учасниками, а саме малими та середніми підприємствами та фізичними особами-підприємцями, що в свою чергу призводило до обмеження конкуренції на ринку державних закупівель, а також до додаткового витрачання державних коштів; безпідставне завищення вартості послуг, пов'язаних з організацією тендерних торгів; право на оскарження рішень, дій або бездіяльності замовника будь-якою особою, що не є учасником торгів» [1].

20 березня 2008 року зазначений Закон України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» втратив чинність.

Таким чином, 25 грудня 2015 року було прийнято Законом України «Про публічні закупівлі», який є чинним і зараз. До етапів проведення публічних закупівель доцільно віднести такі, як: 1) оприлюднення інформації про закупівлю; 2) обрання однієї з таких процедур: (а) відкриті торги; (б) конкурентний діалог; (в) переговорна процедура закупівлі. При цьому підкреслимо, що в рамках кожної з вищевказаних процедур містяться, так би мовити, власні стадії. До стадій проведення відкритих торгів належать: 1) оголошення про проведення процедури відкритих торгів; 2) наявність тендерної документації; 3) подання тендерної пропозиції; 4) розкриття, розгляд та оцінка тендерних пропозицій; 5) прийняття рішення про намір укласти договір про закупівлю.

Література:

1. Розвиток законодавства з питань державних закупівель та проблемні питання його застосування. URL.: https://minjust.gov.ua/m/str_35683

Закопай А.,

аспірантка кафедри цивільного, господарського та екологічного права Національного ТУ «Дніпровська політехніка»

ПРАВОВІ КОРЕНІ МЕДІАЦІЇ У СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

В наш час все більше і більше людей стало вирішувати протиріччя поза залом суду адже судовий процес став дорогим, трудомістким і неймовірно стресовим для учасників. При цьому, такий процес вимагає від сторін віддати свою долю в руки судді або присяжних, які після прийняття рішення не зацікавлені в результаті. Таким чином сторони надають перевагу процедурі медіації, адже вона, в свою чергу, дозволяє уникнути будь-яких ризиків і невизначеності, пропонуючи сторонам можливість зберегти контроль над результатом своєї справи та вирішити такий спір у спосіб, який принесе їм найбільшу користь, і забезпечить більшу гнучкість у розробці практичного і реалістичного рішення для сторін, яке приходить на заміні іноді складних або громіздких проблем. Так, запорукою успішної медіації є не лише бажання сторін вирішити суперечку, а є й ефективність і досвід медіатора, який вислухає учасників, сприятиме конструктивному та творчому вирішенню проблем і наполегливо працюватиме, щоб допомогти сторонам досягти вирішенню конфлікту.

Популяризація та стрімке впровадження альтернативних методів вирішення спорів наразі спостерігається в багатьох країнах Європи та, зокрема, і в Сполучених Штатах Америки. Так, позитивний досвід соціально та економічно розвинених держав може стати прикладом і для України, адже моделі певних правових дій, закріплені на законодавчому рівні, мають значний розвиток та набирають певних обертів у своїй актуальності.

Медіація розпочала розвиватись на початку та в середині двадцятого століття у відповідь на трудові та соціальні заворушення. Водночас, суди в США почали використовувати її в 1970-х роках для звільнення їх від надмірного

навантаження, адже в центрі уваги медіації – міжособистісні аспекти переговорів.

В США існує так званий «суд з безліччю дверей»:

- двері медіації;
- двері «третейський суд»;
- двері судового розгляду [1].

Американські судді з усіх цих «дверей» вибирають медіацію, оскільки вважають, що альтернативне вирішення спорів більш ефективно, ніж суд.

При цьому, альтернативні методи вирішення спорів розвивалися та розповсюджувались протягом 1980-х та 1990-х років. Так, 1982 р. в Америці відкрились перші курси медіації, де навчання проходило у вигляді: рольових ігор; вивчення реальних справ; відео та реальних демонстрацій; демонстрації відеозаписів і їх обговорення; читання лекцій і подальших дискусій.

У 1993 р. стала популярною онлайн-медіація. Безпосередньо і надавали більшого розголосу медіації – друковані джерела, які висвітлювали переваги та проблеми такої процедури.

В Сполучених штатах Америки існує Національний інститут вирішення диспутів (спорів), в якому розробляються нові й актуальні методи медіації, діють приватні та державні служби медіації. А нормативно-правовою основою медіації є «Єдинообразний акт про медіацію 2001р.» та локальні акти, прикладом, яких можуть слугувати «Правила посередництва, що застосовуються у федеральному суді Західного округу штату Мічиган».

Вказаний «Єдинообразний акт про медіацію 2001р.» складається із 2,5 тисяч різних законів, які, в свою чергу, розкривають суть застосування медіації, при цьому в вищезазначеному нормативно-правовому акті велика роль приділяється конфіденційності, адже саме вона є перевагою у застосуванні медіації з поміж інших способів врегулювання спорів.

Так, судова практика США орієнтована більш на те, щоб спори вирішувались добровільно і до судової процедури, в той час, як суддя має змогу призупинити судовий розгляд і порадити сторонам попрацювати з медіатором, адже без медіаторів

у сфері бізнесу, економіки та політики в цій країні не проходить жодний переговорний процес.

На початку 21 століття у США існувала широка законодавча база для медіації, якою було врегульовано різноманітні моменти проведення даної процедури, діяли сотні організацій, що надають послуги АВС, практикували тисячі професійних медіаторів. В 2004р. було ухвалено Уніфікований закон США «Про медіацію». Для врегулювання проведення процедури міжнародної медіації (коли сторони є резидентами різних країн) 2002р. Комісією Організації Об'єднаних Націй із права міжнародної торгівлі (ЮНІСТРАЛ) було ухвалено Типовий закон «Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру», рекомендований Генеральною Асамблеєю ООН. У Законі під погоджувальною процедурою розуміється не тільки медіація. При цьому, у ст. 1 Типового закону Комісії ООН з міжнародного торгового права наведено формальне визначення медіації (або мирової угоди) [2].

Згодом, у всіх без винятку штатах були засновані програми судової медіації, які передбачали цілий набір моделей медіації – від добровільної до суворо обов'язкової.

Отже, медіація – це визнана світовою спільнотою реальність, ефективний спосіб вирішення спорів, що дозволяє знайти найбільш сприятливе рішення, яке задовільнить усі сторони такого конфлікту. Сфера медіації еволюціонує і до сих пір, тож, якщо прийняти її різноманітність і підтримати її різні моделі, в майбутньому ця сфера досягне найкращих результатів.

Література:

1. Правове регулювання послуг медіації у зарубіжних країнах. URL: http://ukrmediation.com.ua/files//Pravo_Ukrainy_11-12_2011_page_225-245.pdf

2. Про міжнародну комерційну погоджувальну процедуру. Типовий закон Комісії Організації Об'єднаних Націй по праву міжнародної торгівлі. Міжнародний документ від 24.06.2002 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_117

Марченко Є.В.,

аспірант адміністративного та конституційного права Запорізького національного університету

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

Застосування заходів адміністративної відповідальності в Україні перебуває на недостатньому рівні правової ефективності, що, в тому числі пов'язується із триваючою систематизацією адміністративно-деліктного законодавства, що діє в окремих положеннях ще з радянських часів.

В науковій літературі домінуючим є розуміння адміністративної відповідальності у сфері охорони довкілля трактується як різновид юридичної відповідальності, що базується на застосуванні заходів державного примусу в межах встановленої чинним законодавством процедури [1, с. 125–127].

На такій визначальній ознаці адміністративної відповідальності, як оперативність регування держави на порушення встановленого та охоронювального чинним законодавством права та інтересу наголошується у наукових публікаціях О.Я. Лазоря [2, с. 160].

З врахуванням наукового підходу до встановлення змісту досліджуваної категорії, запропонованого у дослідженнях В.К. Колпакова, під адміністративною відповідальністю за правопорушення у сфері використання природних ресурсів виступає засобом забезпечення та охорони встановленого державою правопорядку необхідно розуміти нормативно визначену процедуру застосування заходів державного примусу до порушників режиму володіння та розпорядження природними ресурсами [3].

В.І. Андрейцев розглядає адміністративні правопорушення у сфері використання природних ресурсів як протиправне винне діяння, об'єктом якого є порядок використання природних ресурсів, в наслідок якого заподіюється екологічна шкода суспільству, державі та людині [4, с. 192].

Ю.О. Легеза визначаючи сутність категорії «адміністративної відповідальності у сфері використання природних ресурсів» здійснює її класифікацію за об'єктом протиправних посягань, що дозволило вченій відмежувати адміністративні правопорушення у сфері у сфері використання земельних ресурсів, надр, лісових та/або рослинних ресурсів, водних ресурсів, охорони атмосферного повітря, тварин; а також правопорушення, де об'єктом є інтеграційні ресурси навколишнього природного середовища – природо-заповідний фонд, територіальне море, тощо. Окрему ланку правопорушень у сфері забруднення довкілля вченою відводяться під застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення режиму управління відходами [5, с. 197–199]. Зокрема, у сфері порушення режиму поводження із відходами необхідно виділити: порушення вимог щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення (ст. 82 КУпАП); порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів (ст. 82–1 КУпАП); виробництво продукції з відходів чи з їх використанням без відповідної нормативно-технічної та технологічної документації (ст. 82–1 КУпАП); приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними (ст. 82–3 КУпАП); змішування чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, без спеціального дозволу (ст. 82–4 КУпАП); порушення правил передачі відходів (ст. 82–5 КУпАП); порушення встановлених правил і режиму експлуатації установок і виробництв з оброблення та утилізації відходів (ст. 82–6 КУпАП); порушення вимог законодавства у сфері хімічних джерел струму (ст. 82–7 КУпАП); порушення правил застосування, зберігання, транспортування, знешкодження, ліквідації та захоронення пестицидів і агрохімікатів, токсичних хімічних речовин та інших препаратів (ст. 83 КУпАП);

приховування перевищення встановлених лімітів на обсяги утворення та розміщення відходів (ст. 91–3 КУпАП) [6].

Література:

1. Лазоренко Д.В. Адміністративно-правове регулювання використання природних ресурсів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 233 с.

2. Лазор О.Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : дис. д-ра наук з держ. управління : 25.00.02 «Механізми державного управління». Київ : Національна академія державного управління при Президентові України, 2004. 479 с.

3. Колпаков В. К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

4. Андрейцев В.І. Екологічне право : курс лекцій. Київ : Вентурі, 1996. 208 с.

5. Легеза Ю.О. Адміністративно-правові засади публічного управління у сфері використання природних ресурсів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2018. 518 с.

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

Махова Л.О.,

старший викладач кафедри цивільного господарського та екологічного права Національного технічного університету «Дніпровська політехніка», адвокат

ВОЄННИЙ СТАН В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ВВЕДЕННЯ, ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», 24 лютого 2022 року введено воєнний стан.

Згідно із ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», *воєнний стан* – це особливий правовий режим, що вводить у дію в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Воєнний стан поширюється на всіх осіб, хто перебуває на територіях, на яких він оголошений та визначається як особливий правовий режим, що вводить у дію у разі загрози національній безпеці [2].

Пропозицію введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях подає Рада національної безпеки і оборони України на розгляд Президенту. Президент України видає указ про введення воєнного стану, який протягом двох днів розглядає Верховна Рада України, приймаючи відповідне рішення.

В період режиму воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Президента з прав людини, суддів, прокурорів, а також контррозвідників і слідчих; забороняються зміна Конституції України.

Правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом

порядку змінено місцезнаходження судів (стаття 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»). Створення надзвичайних та особливих судів не допускається [3].

Військове командування разом із військовими адміністраціями, в порядку затвердженому Кабінетом Міністрів України, може здійснювати такі заходи правового режиму воєнного стану: 1) встановлювати охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, і вводити особливий режим їх роботи; 2) вживати додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці; 3) використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю; 4) інтернувати громадян іноземної держави, яка загрожує нападом чи здійснює агресію проти України; 5) запроваджувати комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування; 6) встановлювати особливий режим в'їзду і виїзду, обмежувати свободу пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів; 7) перевіряти документи у осіб, а в разі потреби проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян; 8) забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів; 9) порушувати питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на стійкість критичної інфраструктури, права і свободи людини, здоров'я населення; 10) встановлювати

заборону або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан; 11) регулювати роботу постачальників електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і закладів культури та засобів масової інформації, а також використовувати місцеві радіостанції, телевізійні центри та друкарні для військових потреб і проведення роз'яснювальної роботи серед військ і населення; 12) забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого і колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі; 13) у разі порушення вимог або невиконання заходів правового режиму воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій усіх форм власності, окремих громадян електронне комунікаційне обладнання, телевізійну, відео- і аудіоапаратуру, комп'ютери, а також у разі потреби інші технічні засоби зв'язку; 14) забороняти торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними і отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі; 15) встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, які мають у своєму складі наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України; 16) проводити евакуацію матеріальних і культурних цінностей, що перебувають у державній власності, у разі виникнення загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, що затверджується Кабінетом Міністрів України; 17) забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу СБУ чи Служби зовнішньої розвідки України; обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби; 18) встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність

з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ; 19) встановлювати порядок використання фонду захисних споруд цивільного захисту; 20) проводити евакуацію населення у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із зон збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони; 21) вилучати у підприємств, установ і організацій навчальну та бойову техніку, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини; 22) запроваджувати у разі необхідності нормоване забезпечення населення основними продовольчими і непродовольчими товарами; 23) запроваджувати трудову повинність для працездатних осіб, не залучених до роботи в оборонній сфері та сфері захисту критичної інфраструктури і не зареєстрованих за підприємствами, установами та організаціями на період дії воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли в період дії воєнного стану, та залучати їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що виконуються для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів і сил цивільного захисту, забезпечення функціонування національної економіки та захисту критичної інфраструктури і не потребують, як правило, спеціальної професійної підготовки осіб; 24) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка; 25) здійснювати обов'язкову евакуацію затриманих осіб, що перебувають в ізоляторах тимчасового тримання; 26) запроваджувати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права.

Відповідно до статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися

окремі обмеження прав і свобод. Вичерпний перелік обмежених воєнним станом конституційних прав і свобод фізичних та юридичних осіб, із зазначенням строку дії цих обмежень, повинен зазначатися в самому указі Президента України про введення воєнного стану, і це можуть бути положення щодо: недоторканості житла (ст. 30 Конституції України); таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31 Конституції України); втручання в особисте і сімейне життя (ст. 32 Конституції України); свободи пересування, вільного вибору місця проживання, права вільно залишати територію України (ст. 33 Конституції України); права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України); участі в управлінні державними справами, у всеукраїнських та місцевих референдумах (ст. 38 Конституції України); мирних зборів, без зброї і проведення мітингів, походів і демонстрацій (ст. 39 Конституції України); володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 41 Конституції України); права на підприємницьку діяльність, яка не життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується (ст. 43 Конституції України); права на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів (ст. 44 Конституції України); права на освіту (ст. 53 Конституції України).

Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені ст. 24 («Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом»), ст. 25 («Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство»), ст. 27 («Кожна людина має невід'ємне право на життя»), ст. 28 («Кожен має право на повагу до його гідності»), ст. 29 («Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність»), ст. 40 («Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений

законом строк»), ст. 47 («Кожен має право на житло»), 55 («Права і свободи людини і громадянина захищаються судом»), ст. 56 («Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень»), ст. 57 («Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки»), ст. 58 («Закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи»), ст. 59 («Кожен має право на професійну правничу допомогу»), ст. 60 («Ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази»), ст. 61 («Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення»), ст. 62 («Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду»), ст. 63 («Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом») Конституції України.

Україна є правовою та демократичною державою, де права та свободи людини і громадянина визнаються найвищою цінністю. Вимушені тимчасові обмеження, в умовах викликів, спричинених збройною агресією, обов'язково стануть стимулом для переоцінки важливості не тільки збереження, але й розширення соціальних та економічних конституційних гарантій особи в мирній та сильній Україні, по закінченню дії воєнного стану.

Література:

1. Інтернет-ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
2. Інтернет-ресурс: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>
3. Інтернет-ресурс: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php>

Піддубна Г.В.,

старший викладач кафедри цивільного, господарського та екологічного права НТУ «Дніпровська політехніка», адвокат, голова адвокатського об'єднання «Юрексім»

ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ, ЯК ПРИКЛАД НЕОДНОЗНАЧНІСТІ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Процедура позбавлення батьківських прав є доволі нелегкою і до недавніх пір ми, юристи, мали, на жаль, позитивну судову практику для недобросовісних батьків, які не виявляли достатнього піклування про своїх дітей. В якості одного із прикладів такої судової практики я хочу навести *Постанову Верховного суду у складі судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 466/9380/17 від 17.06.2021 р.* Зазначу одразу, що по цій справі суд дійшов висновку, що факт несплати аліментів та відсутність спілкування з дитиною є недостатньою підставою для позбавлення батька дитини батьківських прав.

Перш за все, у цій категорії справ важливим є наявність висновку органу опіки та піклування про доцільність позбавлення батьківських прав.

Підставами такого кроку у ст. 164 СК України законодавство визначає грубе та систематичне невиконання батьками своїх батьківських обов'язків, а саме, батько/матір: не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини; жорстоко поводяться з дитиною; є хронічними алкоголіками або наркоманами; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини.

У цій справі матір намагалася позбавити батьківських прав батька з тієї підстави, що останній не сплачував аліменти та не приймав участі у її вихованні. Цікаво, що й орган опіки та піклування підтримав позицію матері.

Суд першої інстанції погодився з позивачкою та позов задовольнив.

Апеляційний суд скасував це рішення та зазначив, що суд першої інстанції не врахував, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, необхідність застосування якого за обставин цієї справи не доведено.

Безумовно, різні рішенням судів пояснюються ще й тим, що поняття ухилення від виконання батьківських обов'язків є достатньо відносним.

Відповідно до позиції Верховного суду, саме по собі відсутність спілкування та несистематична сплата аліментів не є підставою для позбавлення батьківських прав. Врахував суд також і надані відповідачем заперечення, в яких останній запевняв суд, що виправить свою поведінку у майбутньому і зміниться в кращу сторону.

В якості доказу неоднозначності правових висновків Верховного суду за зазначеною категорією справ хочу навести Постанову Верховного суду у складі судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 520/8264/19 від 26.04.2022 р.

У вказаному вище судовому рішенні зазначено, що позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків. У цій справі, дослідивши поведінку відповідача, який виїхав до іншої країни на проживання, спілкувався з дітьми тільки засобами телекомунікаційного зв'язку та не підтримував ні морально, ні фінансово (як свідчать обставини справи) дітей після хвороби та смерті матері – його позбавили батьківських прав. При цьому були враховані інтереси та думка дітей.

Фабула судового акту: Дідусь та мати дітей звернулись до суду з позовом до батька – громадянина Ізраїлю – про позбавлення його батьківських прав, щодо двох дітей. Діти народилися в шлюбі, проте після – батько не цікавився станом здоров'я дітей, не допомагав матері у піклуванні за дітьми, ігнорував навіть загальні потреби дітей. Це призвело до розлучення, після якого батько виїхав за межі України та проживав за кордоном. Він не допомагав матері в утриманні дітей,

не здійснював їх виховання, не брав участь у їхньому житті, не цікавився ані фізичним, ані духовним здоров'ям, не супроводжував їх розвиток. На думку позивачів – відповідач фактично самоусунувся від виконання батьківських обов'язків. Згодом мати померла і догляд за дітьми фактично здійснював дідусь.

Суди першої та апеляційної інстанції підтримали позбавлення батьківських прав відповідача. Це також було рекомендовано висновком місцевого органу опіки та піклування, що вказав про доцільність призначення дідуся опікуном. Суди вказували, що батько, позбавлений батьківських прав, має право на звернення до суду з позовом про поновлення батьківських прав у разі зміни поведінки. Мотивували рішення тим, що прояв інтересу до життя власних дітей, лише за допомогою телекомунікаційних засобів не є належною реалізацією батьківського піклування.

Батько подав касаційну скаргу – де – поряд із іншими аргументами – вказував, що спілкуванню із дітьми перешкождала мати. Крім того, оскільки він продовжує вважати себе їх батьком, заперечує проти позбавлення його батьківських прав відносно малолітніх дітей, а том, на його думку, така його поведінка свідчить, що про його інтерес до дітей.

Разом із тим, ВС КЦС не погодився із його доводами та залишив рішення про позбавлення батьківських прав в силі. ВС КЦС вказав наступне:

Підстави позбавлення батьківських прав передбачені ч. 1 ст. 164 СК України. Так, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України (у редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини (наразі там додано): та/або забезпечення здобуття нею повної загальної середньої освіти.

Тлумачення п. 2 ч. 1 ст. 164 СК України свідчить, що ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони:

- не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання;

- не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення;

- не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей;

- не сприяють засвоєнню нею загально визнаних норм моралі;

- не виявляють інтересу до її внутрішнього світу;

- не створюють умов для отримання нею освіти.

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками. Позбавлення батьківських прав є виключною мірою, яка тягне за собою серйозні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини, передбачені ст. 166 СК України.

Позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків. Питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав, подання відповідачем апеляційної та касаційної скарги свідчить про його інтерес до дитини.

Вирішення питання про позбавлення відповідача батьківських прав охоплюється статтею 8 Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – Конвенція) і є втручанням у його право на повагу до свого сімейного життя, яке в свою чергу не є абсолютним. З іншої сторони обов'язковому дослідженню підлягає питання щодо забезпечення прав дитини не розлучатися з батьками і врахування при цьому якнайкращих інтересів дитини (статті 1, 9 Конвенції).

Отже у цій справі судами встановлено, що після розлучення батьків із 2011 року діти постійно проживали з матір'ю, а відповідач виїхав на постійне місце проживання до Держави Ізраїль та є громадянином вказаної держави. Вирішуючи спір, суди виходили з того, що відповідач в останній раз приїжджав до дітей у 2017 році, проте постійно спілкувався з ними за допомогою месенджерів Viber та Skype. Також приїздив у вересні 2019 року та у січні 2020 року на засідання комісії з питань захисту прав дітей органу опіки та піклування, заперечував проти позбавлення його батьківських прав, однак з дітьми не зустрічався, мотивуючи це тим, що позивач не дозволив їм зустрічатись і всіляко перешкоджав їх зустрічам.

Однак, колегія суддів погодилась з висновками судів про те, що відповідачем свідомо обрано такі життєві умови, за якими його участь у вихованні дітей є мінімальною та недостатньою, що в свою чергу свідчить про його ухилення від виконання батьківських обов'язків в розумінніст. 164 СК України.

Враховано, що такі життєві умови були обрані відповідачем після народження дітей, перебуваючи на значній відстані, на території іншої держави, відповідач мав усвідомлювати, що не зможе піклуватись про фізичний і духовний розвиток дітей, їх навчання, підготовку до самостійного життя. З моменту розірвання шлюбу – відповідач не проживав із малолітніми дітьми однією сім'єю, а з 2014 року і по сьогодні проживає за межами України, та, відповідно, з вказаного часу не брав та не бере участі у вихованні дітей, не піклується про них, їх фізичний, духовний та моральний розвиток, не забезпечує матеріально, не забезпечує необхідного харчування, медичного догляду і лікування дітей, як складову частину виховання. Будучи достовірно обізнаним про тяжку життєву ситуацію дітей, викликаною хворобою та смертю їх матері, він не вжив заходів на забезпечення догляду за дітьми, які після смерті матері були позбавлені будь-якого батьківського піклування, що викликало необхідність встановлення опіки над дітьми та призначення опікуном діда.

Таким чином, врахувавши конкретні обставини справи, якнайкращі інтереси дітей, а також те, що відповідач фактично

не виконував свої батьківські обов'язки з моменту народження дітей, суди дійшли висновку про застосування до відповідача крайнього заходу впливу у вигляді позбавлення його батьківських прав.

Особливу увагу, на мою думку, при вирішенні такої категорії спорів, необхідно приділяти практиці Європейського суду з прав людини.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у рішенні від 07 грудня 2006 року у справі «Хант проти України», заява № 31111/04, наголошував на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також міг свідчити про його інтерес до дитини.

За положеннями частини першої статті 9 *Конвенції про права дитини* від 20 листопада 1989 року дитина може бути розлучена з батьками у разі, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають окремо і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

У рішенні від 18 грудня 2008 року у справі «Савіні проти України», заява № 39948/06, ЄСПЛ зауважував, що якщо рішення мотивується необхідністю захистити дитину від небезпеки, має бути доведено, що така небезпека справді існує. При винесенні рішення про відібрання дитини від батьків може постати необхідність врахування цілої низки чинників. Можливо, потрібно буде з'ясувати, наприклад, чи зазнаватиме дитина якщо її залишать під опікою батьків, жорстокого поводження, чи страждатиме вона через відсутність піклування, через неповноцінне виховання та відсутність емоційної підтримки, або визначити, чи виправдовується встановлення державної опіки над дитиною станом її фізичного або психічного здоров'я. З іншого боку, сам той факт, що дитина може

бути поміщена в середовище, більш сприятливе для її виховання, не виправдовує примусового відібрання її від батьків. Такий захід не можна також виправдовувати виключно посиленням на ненадійність ситуації, адже такі проблеми можна вирішити за допомогою менш радикальних засобів, не вдаючись до роз'єднання сім'ї, наприклад, забезпеченням цільової фінансової підтримки та соціальним консультуванням.

Право батьків і дітей бути поряд один з одним становить основоположну складову сімейного життя і заходи національних органів, спрямовані перешкодити цьому, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) (рішення ЄСПЛ від 18 грудня 2008 року у справі «Савіні проти України», заява № 39948/06, рішення ЄСПЛ від 07 грудня 2006 року у справі «Хант проти України», заява № 31111/04).

Вирішення питання про позбавлення відповідача батьківських прав охоплюється статтею 8 Конвенції і є втручанням у його право на повагу до свого сімейного життя, яке в свою чергу не є абсолютним.

Враховуючи особливості правовідносин, що склались між сторонами, суд з однієї сторони має розглянути правомірність втручання в право на повагу до сімейного життя, що гарантовано статтею 8 Конвенції.

З іншої сторони обов'язковому дослідженню підлягає питання щодо забезпечення прав дитини не розлучатися з батьками і врахування при цьому якнайкращих інтересів дитини (статті 1, 9 Конвенції).

Література:

1. Конвенція Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (ратифікована Верховною Радою України 09.11.1995 р.).
2. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. (ратифікована Верховною Радою України 27.02.1991р.).
3. Сімейний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2002. № 21–22.
4. Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) від 07.12.2006 р. у справі «Хант проти України» (заява № 31111/04).
5. Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) від 18.12.2008 р. у справі «Савіні проти України» (заява № 39948/06).

6. Постанова Верховного суду у складі Касаційного цивільного суду від 26.04.2022 по справі № 520/8264/19.

7. Постанова Верховного суду у складі Касаційного цивільного суду від 17.06.2021 по справі № 466/9380/17.

Пушкіна О.В.,

д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри господарського, цивільного та екологічного права НТУ «Дніпровська політехніка»

ГЕНЕЗИС ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Одним із видів цивільно-правового договору є договір довічного утримання. Регулювання договірних відносин присвячено прямо або побічно сотні різних юридичних актів, праць учених і юристів, але, на жаль, договором довічного утримання відведено досить скромне місце в юридичній літературі.

Цивільний кодекс УРСР 1922 р. не згадував інститут довічного утримання. Нотаріальна Інструкція УРСР від 17 листопада 1928 р. в ст. 120 дозволяла у договір дарування вміщувати пункт про обов'язок особи, яка одержала дар, утримувати даруючого або третіх осіб до смерті та забезпечувати даний обов'язок. Це був перший спогад про інститут довічного утримання у нашому законодавстві.

Незважаючи на те, що з 1940 р. було заборонено укладати договори дарування з умовою довічного утримання, люди продовжували робити це різними шляхами, обходячи закон. Сторони могли оформити відчуження будинку договором купівлі-продажу, при цьому ціна була невеликою, але одразу ж формулював додатковий обов'язок довічного утримання продавця.

Відносини довічного утримання одержали широке поширення під час Великої Вітчизняної війни і в післявоєнний період, оскільки число нужденних одиноких громадян значно зросло, і єдиним порятунком для багатьох, було укладення договору з умовою довічного утримання.

З огляду на неоднозначний підхід до інституту довічного утримання як з боку судових органів, так і вчених-юристів досить важко проаналізувати юридичну природу та особливості даного договору в той час. Насамперед, варто зазначити: більшість вчених включали договір довічного утримання до зобов'язань з оплатної реалізації майна. Стосовно ж односторонності чи двосторонності даної угоди – єдиної думки не було. Причому ті юристи, які розглядали договір довічного утримання як односторонній, вважали його реальним, а прихильники двосторонньої концепції – консенсуальним.

Неоднозначні підходи спостерігалися і до вирішення питання припинення договору довічного утримання. Якщо сторони виконували всі умови даної угоди, то зі смертю відчужувача вона припинялась. У разі, коли першим помирав набувач, відчужене майно переходило до його спадкоємців. При цьому, якщо вони відмовлялись від подальшого утримання відчужувача, останній вже не міг розірвати цей договір та повернути відчужене майно. Таким чином, неврегульованість у законодавстві даного інституту призвела до того, що сторони іноді зловживали своїми правами; і судові органи не завжди могли захистити потерпілого.

З прийняттям у 1963 р. нових цивільних кодексів союзних республік закінчився етап становлення інституту довічного утримання, Він характеризується першими спогадами про цей договір у нашому законодавстві, розширенням відносин по довічному утриманню на практиці, неоднозначним ставленням до них судових органів, детальними дослідженнями інституту довічного утримання вченими-юристами, які значно вплинули на включення його в нові цивільні кодекси.

Протягом наступних десятиліть в усіх країнах СНД були прийняті нові цивільні кодекси, в яких порівняно з радянським періодом значно змінилося ставлення до інституту довічного утримання. У зв'язку з цим правильним буде проаналізувати, як в цих державах вирішували проблеми, пов'язані з цим інститутом.

Перш за все, слід зазначити, що стосовно інституту довічного утримання в законодавстві, країни СНД, так само як і всі інші в світі, можна поділити на два типи:

- 1) країни, в законодавстві яких не згадується договір довічного утримання (Азербайджан, Вірменія);
- 2) країни, у цивільних кодексах яких згаданий договір регулюється як самостійний договірний тип. Сюди входять всі інші держави СНД.

У порівнянні зі Старим кодексом, де глава інституту довічного утримання становить п'ять статей, в Новому набагато ширше розглядається дане питання, враховані інтереси як однієї сторони, так і іншої (правда в різних об'ємах), передбачені різні ситуації, а також прийти до висновку, що і за сорок років, все-таки не вдалося створити «універсальний» інститут, де передбачається абсолютно все.

Новим Цивільним кодексом України врегульовані відносини, що виникають за договором ренти, який не передбачався в радянському цивільному законодавстві.

Сторонами договору довічного утримання є відчужувач та набувач. Відчужувачем може бути будь-яка фізична особа незалежно від його віку та стану здоров'я, що має майно на праві приватної власності, яким вона може розпоряджатися на свій розсуд. Набувачем є повнолітня дієздатна особа, яка в змозі надати належне матеріальне забезпечення.

За своєю юридичною природою зазначений договір є одностороннім, оскільки у відчужувача є лише право вимагати від набувача надання обумовленого договором матеріального забезпечення, а набувач несе лише обов'язок – надавати відчужувачеві матеріальне забезпечення та догляд.

Цивільне законодавство встановлює особливі вимоги щодо форми договору довічного утримання. Цей договір належить до договорів, для яких передбачена обов'язкова письмова форма та нотаріальне посвідчення. Договори довічного утримання посвідчуються нотаріусами з дотриманням загальних правил посвідчення договорів відчуження.

Договір довічного утримання, як правило, беззастережно визнається реальним договором і обґрунтовується це, зокрема, тим, що:

1) момент укладення договору довічного утримання пов'язаний з передачею майна;

2) договір набуває чинності з моменту його державної реєстрації і в цей же момент до набувача переходить право власності на будинок чи інше майно;

3) передача майна не становить обов'язку відчужувача і не є виконанням обов'язку, а є моментом укладення договору.

Особливістю договору довічного утримання є те, що за бажанням відчужувача, утримання (догляд) за договором довічного утримання може надаватися і третім особам. Набувач зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, вказаної в договорі.

Що стосується обов'язків відчужувача, то за договором довічного утримання вони фактично вичерпуються з передачею набувачеві права власності на нерухоме майно, яке не обтяжене заставою, а також на рухоме майно, що має значну цінність. В свою чергу набувач зобов'язується виконувати всі вимоги, що полягають у здійсненні всіх необхідних дій з матеріального забезпечення відчужувача, з його утримання та догляду.

Пошкодження або втрата майна, яке було передане набувачеві за договором довічного утримання, не дає підстав для припинення чи зменшення обсягу його обов'язків перед відчужувачем.

Право власності набувача обмежене, оскільки він не має права до смерті відчужувача продавати, дарувати, міняти, передавати це майно в заставу або у власність іншій особі на підставі іншого правочину.

Отже, чинне законодавство захищає набувача від можливих зловживань з боку відчужувача. Проте при виникненні проблем виконання договору довічного утримання (догляду) потрібно звернутися за юридичною допомогою і правильно кваліфікувати конкретну ситуацію, що дасть набувачеві можливість захистити свої інтереси, якщо він дійсно належно виконував свої обов'язки.

Література:

1. Цивільний кодекс УРСР, 1922 року. <https://zakon.rada.gov.ua>

2. Нотаріальна інструкція УРСР від 17.11.1928 року. <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Цивільний кодекс УРСР, 1963 року. <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Цивільний кодекс Азербайджанської Республіки 1999 року. <https://e-qanun.az/framework/46944>
5. Цивільний кодекс Вірменії 1998 року. http://www.parliament.am/law_docs/050598H0239rus.html?lang=rus
6. Цивільний кодекс України від 2003 року. <https://zakon.rada.gov.ua>

Смирний О.С.,

аспірант кафедри адміністративного та конституційного права
Запорізького національного університету

ДОБРОСОВІСНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР

Добросовісність як принцип адміністративних процедур є відносна новела чинного законодавства України. При цьому історія застосування принципу добросовісності має неоднозначне трактування. Застосування принципу добросовісності, його запровадження у національну правову систему, передусім переслідує мету забезпечення зміцнення моральних засад правового регулювання суспільних правовідносин. Його реалізація переслідує такі соціальні цілі, як забезпечення панування в суспільстві ідей правдивості, шанування людей похилого віку, належності виконання покладених обов'язків та доброти.

Нормативне закріплення принципу добросовісності вимагає встановлення об'єктивних критеріїв його дотримання, встановлення критеріїв визначення сумлінності його реалізації та застосування, що є базисом для його суб'єктивного відображення як регулятора суспільних правовідносин. В основу визначення об'єктивних критеріїв реалізації принципу добросовісності має бути покладено досягнення балансу інтересів приватних та публічних осіб, окремих членів суспільства та його соціальних груп, держави та людини.

Запровадження принципу добросовісності в національне правове поле є тенденцією до моралізації українського законо-

давства. Застосування принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур вимагає врахування специфіки методів правового регулювання визначеної сфери суспільних правовідносин. При цьому очевидно, що моральні норми є первинними за часом виникнення та значення як регуляторного засобу упорядкування суспільних правовідносин, тоді історія розвитку правових систем свідчить про необгрунтовану відмову в їх застосуванні, відходу від практики їх визнання, що стало свідченням певного занепаду цінності ставлення до людини як до найвищого соціального блага.

Норми моралі опосередковано закріплюються в нормах чинного законодавства. Відображення принципу добросовісності допускається у таких формах прояву, у суб'єктивному та об'єктивному прояві. Принцип добросовісності одним із перших було запроваджено в систему цивільного законодавства, і стосувався належності виконання договірних зобов'язань [1].

Відповідно до законодавства США принцип добросовісності закріплено як принцип договірного права, що розуміється із необхідністю дотримання критеріїв сумлінності виконання умов договору або зобов'язання, що має корелюватися відповідно до принципів свободи договору [2, с. 32].

Варто відзначити, що відповідно до традицій англійської правової системи принцип добросовісності розуміється як принцип, що реалізується на різних рівнях, де найвищий рівень притаманний лише укладанню договору страхування [3].

Принцип добросовісності закріплюється на рівні міжнародно-правового регулювання суспільних правовідносин, при цьому вимагається врахування національних правових традицій. Зокрема, у справі «Norsolor v. Rabalk» [4], де зазначено, що добросовісність не лише принцип договірних правовідносин, але і критерій дотримання процесуальних норм – *non concedit venire contra factum proprium*; заборони вимоги реалізації того, що було скасовано чи відкликано – *dolo agit qui petit quod redditurus est*; заборона дій сторони, що протирічать встановленим критеріям тлумачення причин виникнення суспільних правовідносин.

Отже, застосування принципу добросовісності є тенденцією гуманізації національних та світовий правових традицій.

Література:

1. Picod Y. L'obligation de coopération dans l'exécution du contract, JCP 1988, I, 3318; terré f, simler r., laquette y., Droit Civil – Les obligations, 6e éd. Paris, 1996. P. 350, 416; Ghestin J. La formation du contrat, 3e éd. Paris, 1993. P. 232
2. Chitty on Contracts 31st ed.: Volume 1 General Principles. Para. 1-039. P. 32
3. Yam Seng PTE Ltd v. International Trade Corporation Ltd [2013] EWHC 111 (QB) (01 February 2013)
4. Norsolor v. Pabalk // Rev.arb. 1983. P. 525 ff. France / 09 October 1984 / France, Cour de cassation / Société Pabalk Ticaret Limited Sirketi c. Société Norsolor /83-11.355/

Тюря Ю.І.,

канд. тех-х наук, доцент, доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПРАВОСУДДІ

Сьогодні штучний інтелект, робототехніка та Інтернет речей створюють нові можливості та надають переваги для розвитку будь-якого суспільства та економіки.

Штучний інтелект наразі є одним із найпопулярніших напрямів дослідження науковців і практиків, оскільки є підґрунтям цифрової трансформації всіх галузей без винятку та надає можливості для значного підвищення продуктивності для бізнесу та урядових організацій. У 2020 році застосування технологій штучного інтелекту стало потрібно, як ніколи раніше. Розробки на основі штучного інтелекту, зокрема чат-боти й додатки для самоізоляції, стали ефективними помічниками. Це можна пояснити тим, що застосування технологій штучного інтелекту дозволяє зменшити втручання людей у процес виробництва та гарантує безпеку працівникам. Окрім цього, штучний інтелект здатний швидко розв'язувати складні задачі, опрацювати значний масив даних, що є недосяжним для більшості людей, та, що найголовніше, зробити процес прийняття рішення справедливим, прозорим та ефективним.

Процеси цифрової трансформації, бурхливий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій, технологій штучного інтелекту не могли не вплинути на таку традиційну та консервативну сферу, як юриспруденція. Перехід на безпаперове середовище, роботизація та віртуалізація юридичних сервісів сьогодні стають справжнім трендом.

У країнах загальної системи права (США, Велика Британія) в останні роки з'явилися компанії, що надають послуги, які раніше здавалися просто науковою фантастикою: американська юридична фірма взяла робота на посаду юриста; чат-бот допомагає успішно заперечувати штрафи за паркування; інноваційна програма аналізує ймовірність результату судової справи з урахуванням безлічі параметрів.

З кожним роком застосування технологій штучного інтелекту у сфері юриспруденції та реалізації правосуддя стає все більш популярним та розповсюдженим у всьому світі, адже такі технології дозволяють ефективно розв'язувати актуальні проблеми правозастосування, створюють можливість щодо швидкого, дешевого та зручного доступу до правосуддя, забезпечуючи його оперативність.

Основними користувачами штучного інтелекту в системі правосуддя, зокрема з розгляду цивільних та кримінальних справ, є Сполучені Штати Америки. Так, University College London (UCL) спільно з університетами Sheffield та Pennsylvania створили комплекс штучного інтелекту. Штучний інтелект навчили відрізняти «порушення» від «відсутності порушення» у справах, які розглянув Європейський суд з прав людини. Штучний інтелект коректно передбачив результат 584 справ. Показник точності склав 79 %.

У свою чергу дослідники зі Стенфордського університету розробили унікальний алгоритм, який моделює виконання функцій асистента судді, обираючи для підсудного запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або застави. Це програмне забезпечення було розроблене комерційною компанією «Northpointe» (США), отримавши назву COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions). Цей продукт здатний об'єктивно оцінити ризик повторного

скоєння злочину особою, щодо якої суддя повинен ухвалити вирок. Відповідно це дозволяє зменшити кількість осіб, яких необхідно тримати під вартою, зберігаючи при цьому баланс громадської безпеки.

Алгоритм прийняття рішення програмою COMPAS базується на обробленні даних, які отримують на підставі наданих підсудними відповідей на анкетні питання, а за умови відмови підсудного проходити опитування, програма використовує відомості його досє. Програма здатна аналізувати дві категорії даних, зокрема динамічні, ті, які мають несталий характер та можуть змінюватися (наприклад наркозалежність, професійний статус, схилення до злочинної групи), й статичні, ті, що є відносно сталими (стать, вік, статус злочинця, кримінальне минуле). Вирок суддя ухвалює, як правило, ґрунтуючись на здійсненій програмою оцінці ризику повторного скоєння злочину підсуднім.

Разом з тим, застосування програми COMPAS характеризується порушенням етичних норм, зокрема здатністю до упереджень при прийнятті рішень, що підтверджується висновками досліджень, проведених Американською неурядовою організацією «ProPublica».

Яскравим прикладом відповідних порушень є судова справа щодо темношкірого американця. Так у 2013 році Пол Зіллі був засуджений за крадіжку газонокосарки та деяких інструментів. Його адвокат пішов із прокурором на угоду, відповідно до якої Пол добровільно визнав свою вину, в результаті чого йому за це передбачалося провести один рік у в'язниці та ще один рік під адміністративним наглядом. Програма COMPAS оцінила Зіллі як особу з високим ризиком скоєння подальших злочинів, в наслідок чого суддя змінив своє рішення, скасувавши попередню угоду та призначивши Зіллі два роки арешту в державній в'язниці й три роки адміністративного нагляду [1]. У більшості випадків при оцінюванні за однакових умов програма відносила темношкірих підсудних до групи високого ризику, «білих» підсудних – до групи низького ризику.

За результатами досліджень було встановлено, що оцінка ризику виявилася надзвичайно ненадійною для прогнозування насильницьких злочинів: лише 20 відсотків людей, яким

програма передбачила повторне вчинення злочинів, насправді це робили.

Наведене свідчить про те, що наразі програми, які використовують штучний інтелект у правосудді, здатні розкрити не весь процес судового аналізу, а лише спрогнозувати його кінцевий результат. Така ситуація не надає можливості ні підсудному, ні судді, ні громадськості побачити, на якому етапі процесу прийняття рішення програмою ґрунтується прогноз судового вироку [2].

То чи зможе штучний інтелект замінити суддю та навчитися об'єктивно ухвалювати рішення?

Існує декілька різноманітних підходів до інтерпретації поняття штучного інтелекту в залежності від галузі, в якій він застосовується. Одне з них характеризує штучний інтелект як автоматизовану систему, здатну обирати найбільш оптимальний варіант розв'язання проблеми з комбінації наперед визначеного набору варіантів [3]. Окрім вирішення проблем штучний інтелект здатний до самонавчання. Найважливішою та необхідною умовою навчання штучного інтелекту у сфері правосуддя є наявність значного масиву відкритих даних і безперешкодний доступ до них. Це сприяє об'єктивному аналізу судової практики та прогнозуванню результату. Чим буде більше доступних даних, тим краще штучний інтелект зможе вдосконалити моделі та алгоритм прийняття рішення, й тим самим покращити здатність прогнозування.

Необхідно зауважити, що однією з вимог до застосування штучного інтелекту, які встановлені Комюніке «Зміцнення довіри до людиноорієнтованого штучного інтелекту» (Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence) [4], є недискримінація та справедливість. Наголошено, що необхідно уникати необ'єктивної упередженості, оскільки вона сприяє негативним наслідкам від маргіналізації вразливих груп до посилення забобонів та дискримінації.

Європейська комісія з ефективності правосуддя Ради Європи у 2018 році прийняла важливий міжнародний акт – Етичну хартію по використанню штучного інтелекту у судовій системі та її середовищі (англ. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their

environment). Основна мета Хартії полягає у підвищенні ефективності та якості здійснення правосуддя шляхом опрацювання автоматизованими алгоритмами судових рішень і баз даних при обов'язковому дотриманні основних прав і свобод людини, які гарантуються, зокрема, Європейською конвенцією з прав людини (далі – ЄКПЛ) й Конвенцією Ради Європи про захист персональних даних.

Етична хартія закріплює п'ять принципів щодо використання штучного інтелекту під час здійснення правосуддя [5]:

Принцип дотримання основних прав людини при використанні штучного інтелекту.

Розробники автоматизованих програм повинні орієнтуватися на застосування підходу «етичний з моменту розробки» (ethical-by-design). Цей підхід необхідно впроваджувати вже на етапі розробки автоматизованого алгоритму програми з метою виключення прямого або опосередкованого порушення ЄКПЛ, Конвенції про захист персональних даних і т. д.

Принцип недискримінації, зокрема запобігання розвитку будь-якої дискримінації між окремими особами чи групами осіб.

Особи державного та/або приватного секторів, які залучені до розробки автоматизованого алгоритму програми, мають бути впевненими в тому, що методи обробки баз даних не сприяють та не породжують дискримінації. При цьому особливої уваги розробників потребує правомірне використання конфіденційних та персональних даних.

Принцип якості та безпеки процесу оброблення судових рішень і даних із застосуванням сертифікованих джерел у безпечному технологічному середовищі.

Розробники моделей машинного навчання мають перейняти досвід суддів, адвокатів, прокурорів, науковців та інших фахівців у сфері правосуддя. Дані, які використовуються автоматизованими алгоритмами для навчання, повинні надходити тільки з сертифікованих джерел інформації та не підлягати зміні.

Принцип прозорості, неупередженості та справедливості.

Методи обробки даних мають бути доступними та зрозумілими. Необхідно дотримуватися балансу між захистом об'єктів інтелектуальної власності та вимогою щодо забезпечення

прозорості й нейтральності даних в залежності від їх впливу на осіб та можливих правових наслідків. Необхідно також передбачити можливість здійснення зовнішнього аудиту.

Принцип «під контролем користувача» (under user control).

Учасник судового процесу має бути належним чином проінформований про всі процесуальні аспекти та про можливості й функції штучного інтелекту відповідно до статті 6 Європейської конвенції з прав людини, та мати можливість контролювати свій вибір. Крім того, доцільним є проведення публічних обговорень задля підвищення обізнаності громадськості при впровадженні та застосуванні нових автоматизованих програмних продуктів [6].

Статтею 6 ЄКПЛ закріплене право на справедливий суд, зокрема розгляд справ незалежним і безстороннім судом. Проте ні в статті 6, ні в коментарях до неї немає прямої заборони щодо використання штучного інтелекту та не зазначено, що правосуддя здійснюється лише суддею-людиною. Наразі практикою Європейського суду з прав людини не встановлено порушень статті 6 ЄКПЛ щодо застосування штучного інтелекту при прийнятті судового рішення.

Проте очевидним недоліком штучного інтелекту є відсутність у нього такої людської якості, як емпатія, тобто співпереживання: у той час, як суддя може прийняти доводи відповідача, наприклад, при погашенні заборгованості або ж несвоєчасній сплаті аліментів, програмний продукт ніяких поступок робити не буде.

В Україні повноцінне впровадження та застосування штучного інтелекту в системі правосуддя дотепер залишається дискусійним. Національним законодавством не передбачено можливості заміни судді-людини автоматизованим програмним алгоритмом. Так статтею 127 Конституції України закріплено, що правосуддя здійснюють судді та судову владу покладено саме на них [7]. Таким чином, штучний інтелект не може замінити суддів, однак, ця норма не забороняє оптимізувати роботу судді та суду шляхом залучення й застосування технологій штучного інтелекту.

Першим кроком цього стало запуск електронного суду та розробка Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної

системи (ЄСІТС). Функціонування цієї системи здійснюється відповідно до Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 [8].

У лютому 2021 року Вища рада правосуддя на базі одного з судів першої інстанції ініціювала старт пілотного проекту у вигляді експерименту автоматизованого розгляду судових справ про адміністративні правопорушення з формальним складом (з встановленим фактом щодо діяння) автоматизованою алгоритмічною системою із застосуванням штучного інтелекту. Члени Ради впевнені, що це дозволить напрацювати практичного матеріалу з розгляду справ щодо найбільш розповсюджених незначних адміністративних правопорушень, а також сформулювати уявлення про практику застосування норм права, труднощі й помилки, які виникають при їх судовому тлумаченні, та згенерувати відповідні заходи щодо їх подолання, знижуючи при цьому рівень навантаження суддів [9].

Вже з 2020 року Міністерство юстиції України почало використовувати програмне забезпечення з елементами штучного інтелекту «Касандра», яке здатне аналізувати можливість щодо повторного порушення закону злочинцем. За словами очільника Міністерства юстиції України Дениса Малюська програма «має полегшити роботу співробітникам апробації, які готують досудову доповідь. Це документ, який допомагає суддям встановлювати міру покарання. У ньому описується особистість обвинуваченого, а також оцінюється ймовірність скоєння ним нових злочинів у майбутньому. «Касандра» цей процес автоматизує», – каже Малюська. Автоматизована програма пропонує правопорушнику надати відповіді на анкетні питання, за результатами чого формується оцінка ймовірності скоєння нового злочину порушником у числовому вимірі від 0 до 97. Оцінку визначає автоматизований алгоритм програми на підставі відповідей правопорушника шляхом присудження балів за те чи інше питання та встановлення їх загальної кількості [10].

Передбачається, що програма буде постійно оновлюватися та удосконалюватися. Міністерство юстиції також планує

взяти за зразок практику порушень у банківській сфері Канади та Норвегії, де, наприклад, автоматизовані програми аналізують можливість повернення боржником кредиту на підставі інформації, отриманої з доступних реєстрів, зокрема: чи вчасно людина сплачує комунальні послуги за квартиру, чи має порушення правил дорожнього руху тощо. Відповідно можна передбачити, що у перспективному майбутньому «Кассандра» зможе аналізувати реєстри не лише Міністерства юстиції, а й інших відомств.

Наразі ж база даних програми лише поповнюється метаданими з новоствореного реєстру засуджених і взятих під варту та навчається обробляти анкети людей, присуджуючи певні бали за відповіді згідно з «захитими» даними про психотипи людей та іншою інформацією. З роками «Кассандра», обробляючи великі масиви даних та навчаючись на них, стане кмітливою та зможе у кожному конкретному випадку перевіряти правильність та точність наданої нею оцінки щодо ймовірності рецидиву [11].

Підсумовуючи, хочу зазначити, що при застосуванні штучного інтелекту у судовій системі її можна суттєво розвантажити, здійснюючи автоматизований розгляд справ лише незначної складності та вузького кола обставин, що аналізуються. Наприклад, видання судових наказів про стягнення заборгованості, призначення аліментів, заміну сторони у виконавчому провадженні тощо.

Очевидно, майбутнє правосуддя за технологіями й автоматизацією судових процесів. Штучний інтелект має величезний потенціал, який дозволяє зробити процес обробки даних ефективним та швидким, розвантажити роботу судів, що буде сприяти її більшій ефективності. Однак, при застосуванні штучного інтелекту дуже важливим та цінним є дотримання фундаментальних принципів та людських цінностей, таких як верховенство права, недискримінація, неупередженість, справедливість, безпека та ін.

Розвиваючи вже наявні у сфері правосуддя сучасні інформаційні технології, зокрема Електронний суд тощо, їх слід удосконалювати впровадженням технологій штучного інтелекту за такими напрямками:

- розробка та запровадження автоматизованих консультативних програм на основі штучного інтелекту, які дозволяють широким верствам населення отримувати юридичні консультації (наприклад, WikiLegalAid, Суд на долоні, ПравоМен тощо);
- здійснення аналізу наявних даних за допомогою штучного інтелекту з метою попередження суспільно небезпечних явищ (наприклад, «Касандра», COMPAS);
- автоматизований розгляд справ незначної складності та вузького кола обставин з винесенням судового рішення на підставі результатів аналізу чинного законодавства та судової практики, здійсненого штучним інтелектом.

Література:

1. Mattu J.A. Jeff Larson, Lauren Kirchner, Surya. Machine Bias. ProPublica. URL: <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing?token=Tu5C70R2pCBv8Yj33AkMh2E-mHz3d6iu>
2. Риков В.В. Штучний інтелект на допомогу правосуддю: дотримання прав людини. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/shtuchnyj-intelekt-na-dopomogu-pravosuddyu-dotrymannya-prav-lyudyny/>
3. Тюрю Ю.І. Аналіз філософсько-правових підходів до визначення поняття «штучний інтелект». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. № 52. С. 54–58. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.56.12>
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Building Trust in Human-Centric Artificial Intelligence. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52019DC 0168>
5. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>
6. Штучний інтелект у правосудді. Центр демократії та верховенства права. URL: <http://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyj-intelekt-pravosuddia/>
7. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
8. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Положення від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22>

9. Штучний інтелект замість судді: ВРП запускає пілотний проект. Юридична Газета. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/shtuchniy-intelekt-zamist-suddi-vrp-zapuskae-pilotniy-proekt.html>

10. Ткачук Б. Мін'юст створив штучний інтелект, який аналізуватиме злочинців. Він визначає, чи можуть вони знову щось скоїти. Громадське телебачення. URL: <https://hromadske.ua/posts/minyust-stvoriv-shtuchnij-intelekt-yakij-analizuvatime-zlochinciv-vin-viznachaye-chi-mozhut-voni-znovu-shos-skoyiti>

11. Громлюк І. У Мін'юсті з'явиться штучний інтелект, який допомагатиме суду виносити вироки. Це справді так? URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/25638/2020-10-02-u-minyusti-zyavytsya-shtuchnyy-intelekt-yakyy-dopomagatyme-sudu-vynosyty-vyroky-tse-spravdi-tak/>

СЕКЦІЯ 2. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Бабич О.О.,

аспірант адміністративного та конституційного права Запорізького національного університету

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Реалізація Стратегії сталого розвитку пов'язується із забезпеченням ефективності функціонування екологічної системи як окремого регіону, так і держави в цілому [1, с. 86–88]. Функціонально забезпечення ефективності екологічної системи на регіональному рівні вимагає запровадження реформаційної системи охорони довкілля.

До причин погіршення стану охорони довкілля в Україні необхідно віднести низьку ефективність здійснення регіональної екологічної політики, що пов'язується із дублюванням повноважень, неналежністю механізму застосування заходів юридичної відповідальності, відсутністю або недостатністю здійснення взаємодії суб'єктів владних повноважень у сфері охорони навколишнього природного середовища, дублювання окремих функцій.

Подолання регіональних проблем охорони навколишнього природного середовища пов'язується із: запровадженням економічних та податкових інструментів підвищення ефективності стану та охорони довкілля; реформуванням інституціональної бази охорони навколишнього середовища й управління природними ресурсами; використанням інноваційних технологій, спрямованих на реалізацію політики «чистої енергії»; планування здійснення національних, місцевих та секторальних планів.

Успішність здійснення регіональної екологічної політики пов'язується із оптимізацією нормативно-правової бази регулювання екологічного менеджменту, розробки національних стратегій, програм і планів, інтеграції природоохоронних задля здійснення двосторонньої та міжнародної взаємодії.

Проблематика забезпечення ефективності здійснення регіональної екологічної політики особливо є актуальною для прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України, що пов'язується з їхній туристично-рекреаційним потенціалом та можливостями функціонування зон екологічного підприємництва [2, с. 204–208].

Зміст регіональної екологічної політики в Україні пов'язується із вирішенням проблематики диверсифікації територій, врахуванням змісту соціально-економічного розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць, визначення історичних, природних, соціальних особливостей суспільних трансформацій.

Саме тому здійснення регіональної екологічної політики вимагає її територіальної диференціації здійснення функцій публічного управління та адміністрування.

Таким чином, регіональна екологічна політика – це функціонування системи цілей, засобів та способів, що мають здійснюватися суб'єктами публічної влади задля збереження навколишнього природного та антропогенного середовища на засадах якості та сприятливості для проживання людини, з врахуванням потреб населення певної території.

Література:

1. Павлов В.І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації (теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації) : монографія. Луцьк : Настир'я, 2000. 580 с.

2. Химинець В.В. Регіональна еколого-економічна політика як інституційна передумова забезпечення сталого розвитку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. 2015. Випуск 2(4). Частина 1. С. 204–208.

Бімалов Д.О.,

студент V курсу Навчально-наукового інституту гуманітарних і соціальних наук НТУ «Дніпровська політехніка»;

Путров А.В.,

прокурор Лівобережної окружної прокуратури міста Дніпра
Науковий керівник: *Школа С.М.*, завідувач кафедри публічного права Навчально-наукового інституту гуманітарних і соціальних наук НТУ «Дніпровська політехніка»

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Освіта є одним із базових прав людини, закріпленим у статті 26 Загальної декларації прав людини [1], ст. 53 Основного Закону України [2] та ст. 3 Закону України «Про освіту» [3]. Якість і доступність освіти мають прямий вплив на доходи, зайнятість, розвиток, здоров'я, соціалізацію людей та порядок стандартів правосуддя.

Проголошений в Україні конституційний принцип «верховенства права» не може бути втілений у життя без існування високоякісної системи юридичної освіти і науки. В сучасних умовах виникає необхідність у реформуванні правничої освіти з метою вирішення питання підготовки спеціалістів-правників, які мають відповідати високим європейським стандартам, направлених на захист і відновлення конституційних та конвенційних прав і свобод.

Система правничої освіти багато в чому успадкувала і деякою мірою «законсервувала» радянську систему підготовки юристів як теоретиків, так і практиків. Саме радянській системі правничої освіти були притаманні такі риси, як спотворена корпоративність професії юриста, орієнтація майбутніх фахівців на збереження та розвиток саме примусово-заборонних правових норм, існування, відсутність реальної публічності в правових відносинах узагалі та в захисті прав людини і громадянина зокрема. Такий стан значною мірою можна вважати об'єктивним, інакше в політично

одноманітному, тоталітарному суспільстві просто й не могло бути. Вкрай низький рівень правової культури і правової свідомості народу та передусім його політичної еліти, а також існуючі проблеми в розбудові традиційних напрямків юридичної науки і практики, особливо таких, як функціонування судової гілки державної влади, реформування правоохоронної і правозастосовчої діяльності.

Таким чином, питання сучасної правничої освіти в контексті приєднання України до європейського процесу у сфері освіти і науки передбачає універсалізацію вищої правової освіти, особливо професійної, і потребують свого розв'язання саме в напрямку її реформування.

Значна кількість університетів, академій, інститутів готують студентів за освітньою спеціальністю право. Цю групу утворюють 450 закладів вищої освіти. З них більше половини є державними (257 закладів), більше третини – приватними (167) і 26 – комунальними. Згідно з даними Єдиної державної електронної бази з питань освіти станом на 1 жовтня 2021 року, в Україні налічувалося 1 028350 здобувачів вищої освіти ступенів «молодший бакалавр», «бакалавр», «спеціаліст» і «магістр». Розподіл здобувачів за спеціальностями свідчить, що найбільш популярною є спеціальність 081 Право (74,7 тис. здобувачів, 7,27 % від загальної кількості) [5, с. 20]. Це – найбільша кількість студентів серед усіх спеціальностей, за якими здійснюється навчальний процес, але «якість» таких випускників нажалі не завжди витримує конкуренції на ринку правничих професій.

На офіційному сайті Міністерства освіти і науки України можна ознайомитись з проектом Концепція розвитку юридичної освіти (надалі – Концепція), який передбачає розвиток та удосконалення системи підготовки юридичних кадрів в Україні [6]. Відповідно до Концепції проблему низької якості кадрів можливо розв'язати шляхом проведення комплексної реформи юридичної освіти, включаючи навчання впродовж життя, що полягатиме у системному підході до зміни структури, змісту, організації та методів навчання, суттєве посилення в освітніх програмах практичної складової.

Потрібно відмітити, що Концепцією зазначається, що вища юридична освіта має надаватися закладами, з високим рівнем підготовки викладацьких кадрів, в яких гарантовані академічні свободи, включаючи свободу думки, слова, об'єднань та викладання, так само, як і академічна мобільність.

Прийняття такої Концепції матиме потужний вплив на реформування та розвиток нової юридичної освіти, спричинить ліквідацію багатьох застарілих закладів вищої освіти, які в сучасності не здатні надати належну освіту, встановить нову, діючу систему наукового забезпечення діяльності багатьох органів державної влади.

На нашу думку, під час отримання вищої юридичної освіти необхідно зробити поділ на спеціалізації (по прикладу отримання освіти лікарями). Наприклад перший (чотирьохрічний) рівень вищої юридичної освіти повинен бути базовим (отримання фундаментальних знань та навиків правозастосовної діяльності). Такий рівень може надавати можливість випускнику працювати юристом на підприємстві, організації або установі, на посадах державних органів тощо.

У подальшому з метою отримання другого рівня вищої юридичної освіти абітурієнту після отримання навичок (досвіду роботи після першого рівня не менше двох років) необхідно скласти відповідний іспит, щоб продемонструвати свої знання щодо застосування норм права, отриманих на практиці. Після закінчення другого рівня юридичної освіти таким фахівцям має бути дозволено працювати на посадах, які безпосередньо стосуються правозастосовної практики, наприклад, судді, нотаріуси, прокурори, адвокати.

Крім того, слід зазначити, що в сучасних умовах, таких як пандемія вірусу COVID-19 та збройна агресія російської федерації, для безпеки здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників правничої школи, державою запроваджено дистанційне навчання, що несуть тяжкі наслідки для сучасної освіти загалом, оскільки події, які відбуваються в Україні, є стресом для всіх учасників освітнього процесу.

Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Саме тому, підтримка активного упровадження інновацій в освітню галузь під час війни має бути одним із ключових напрямів роботи Міністерства освіти і науки України та його підрозділів.

Серед перспектив юридичної освіти особливу увагу необхідно приділити формуванню у майбутнього юриста ідеї постійного навчання і самоосвіти в процесі всієї його професійної діяльності, розвитку таких навичок, як креативність, критичне мислення, адаптивність тощо. Перспективи подальших наукових розвідок в цьому напрямку полягають у вивченні питання перебудови освітнього процесу таким чином, щоб майбутній юрист був конкурентоспроможним на відповідному ринку праці.

Література:

1. Загальна декларація прав людини. URL.: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version->
2. Конституція України. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Закон України «Про вищу освіту». URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL.: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
5. Річний звіт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти за 2021 рік / за заг. ред. С. Квіта. К. : Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, 2022. 232 с.
6. Концепція розвитку юридичної освіти. URL.: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/konceptsiya-vdoskonalennya-pravnichoyi-yuridichnoyi-osviti-dlya-fahovoyi-pidgotovki-pravnika>

Власенко Д.О.,

докторант кафедри публічного та приватного права Університету
митної справи та фінансів, кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ З НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ

Оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації з надання адміністративних послуг у адміністративному порядку є факультативною стадією провадження. Цій стадій передують подання заяви про надання адміністративної послуги, розгляд її та прийняття відповідного ситуації індивідуального правозастосовного акту. Законодавством України повинно бути передбачена як можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації з надання адміністративних послуг у порядку адміністративного судочинства (про що йшлося у другому розділі цієї дисертації), так і в адміністративному порядку.

Погоджуючись з розумінням І.Л. Бородіним можливості оскарження дій, рішень чи бездіяльності органів державної влади у адміністративному порядку стимулу забезпечення відповідального ставлення посадових осіб до здійснення покладених на них повноважень [1, с. 90], варто відзначити, що реалізація адміністративного оскарження залежить і від рівня правової культури та правосвідомості суб'єктів правовідносин в країні. Крім того спостерігається очевидний ефект від запровадження практики оскарження дій, рішень та бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації з надання адміністративних послуг у адміністративному порядку – це зменшення кількості адміністративних позовів і забезпечення реалізації принципу оперативності прийняття судового рішення. Наприклад, у Федеративній Республіці Німеччина оскарження дій, рішень чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації у адміністративному порядку є обов'язковою стадією, без якої неможливо звернутися до судових органів. Втім навіть за умови дотримання такої адміністративної процедури оскарження позивачі

в адміністративних судах Німеччини чекають слухання справи місяцями, а то й роками [2, с. 71–72].

Останнім часом в літературі з адміністративного права пропонується затвердити регламенти з надання адміністративних послуг, при цьому під останніми розуміється встановлений порядок організації діяльності органів публічної адміністрації, її структурних підрозділів та посадових осіб, пов'язаної з виконанням покладених завдань та реалізацією повноважень з надання адміністративних послуг [3, с. 4–5]. Крім того пропонується в адміністративному порядку визначити порядок, в тому числі права скаржника дій, рішень чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації [4]. Зокрема, такими правами має бути визначено наступне: право подавати усні та письмові пояснення, право брати участь в дослідженні доказів, доводити інші обставини, що мають значення для вирішення справи з оскарження рішення, дій чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації; право особисто викласти аргументи особи, що перевіряла скаргу; право брати участь у перевірці обставин поданої скарги; знайомитися з матеріалами перевірки; право бути присутнім при розгляді скарги; право користуватися послугами адвоката або представника трудового колективу, організації, яка здійснює правозахисну функцію, оформивши це уповноваження у встановленому законом порядку; право одержати письмову відповідь про результати розгляду скарги; право висловлювати усно або письмово вимогу щодо дотримання таємниці розгляду скарги; право вимагати відшкодування збитків, якщо вони стали результатом порушень встановленого порядку розгляду звернень [5].

Встановленню прав та обов'язків скаржника повинно відповідати відповідне встановлення прав та обов'язків суб'єкта владних повноважень, що має право розглядати адміністративну скаргу Варто встановити у відповідному адміністративному регламенті обов'язок посадовця перевірити матеріали справи, повідомити заінтересованих осіб, свідків, експертів про час та місце розгляду адміністративної скарги. А також окремо вимагається прописати порядок вирішення адміністративної скарги без присутності скаржника, визначивши

перелік підстав, що обґрунтовують таку форму адміністративного оскарження. До прав суб'єкта, зобов'язаного розглянути адміністративну скаргу на дії, рішення чи бездіяльність суб'єктів публічної адміністрації варто віднести право проводити опитування посадовця, результати діяльності якого оскаржуються, а також проводити додаткові опитування осіб, причетних до надання тієї чи іншої адміністративної послуги.

В результаті адміністративного оскарження дій, рішень чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації з надання адміністративних послуг може бути прийнято одне з управлінських рішень, пов'язаних з задоволенням вимог, пред'явлені в скарзі; задоволенням вимог частково; визнанням рішень, дій або бездіяльності посадових осіб органів публічної адміністрації правомірними; відмовою в задоволенні скарги. Отже, в адміністративному регламенті повинно бути передбачено особливості виконання таких управлінських рішень з адміністративного оскарження дій, рішень чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації з надання адміністративних послуг.

Крім того спостерігається очевидний ефект від запровадження практики оскарження дій, рішень та бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації з надання адміністративних послуг у адміністративному порядку – це зменшення кількості адміністративних позовів і забезпечення реалізації принципу оперативності прийняття судового рішення. Наприклад, у Федеративній Республіці Німеччина оскарження дій, рішень чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації у адміністративному порядку є обов'язковою стадією, без якої неможливо звернутися до судових органів. Втім навіть за умови дотримання такої адміністративної процедури оскарження позивачі в адміністративних судах Німеччини чекають слухання справи місяцями, а то й роками[2, с. 71–72]. У Великій Британії до схеми органів, до яких може звертатися громадянин на місцевому рівні за задоволенням своєї скарги на результати надання адміністративних послуг входять: консультаційна агенція; радник; Департамент органу місцевого самоврядування; Департамент юридичних послуг; Підкомітет з питань скарг; Омбудсмен [6, с. 143].

Отже, з метою підвищення якості надання адміністративних послуг, а також за для визначення послідовностей та строків дій (адміністративних процедур), порядку та форм контролю за виконанням технічних регламентів, порядку та форм оскарження рішень, дій (бездіяльності) органу, що надає адміністративну послугу, а також дій посадових осіб суб'єктів публічної адміністрації, що надають адміністративні послуги доцільним є запровадження адміністративного порядку оскарження результатів правозастосовної діяльності уповноважених владних суб'єктів.

Відповідно пропонується внести зміни до частини 2 статті 19 Закону України «Про адміністративні послуги», передбачивши обов'язковість подання адміністративної скарги на рішення, дії чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації до вищестоячого органу. Порядок адміністративного оскарження рішення, дії чи бездіяльності суб'єктів публічної адміністрації з надання адміністративних послуг необхідно передбачити типовим адміністративним регламентом, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України. Результат розгляду адміністративної скарги є підставою для подальшого оскарження у порядку адміністративного судочинства.

Тому пропонується викласти частину 2 статті 19 Закону України «Про адміністративні послуги» у наступній редакції:

«Дії, рішення або бездіяльність посадових осіб, уповноважених відповідно до закону надавати адміністративні послуги, адміністраторів у випадку оскарження до суду вимагається перед поданням адміністративного позову попередньо оскаржити у адміністративному порядку.

Адміністративний порядок оскарження дії, рішення або бездіяльність посадових осіб, уповноважених відповідно до закону надавати адміністративні послуги, адміністраторів встановиться адміністративним регламентом, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України.

Результат розгляду адміністративної скарги може бути оскаржено у порядку адміністративного судочинства».

Література:

1. Бородін І.Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2003. 220 с.
2. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / автор-упорядник В.П. Тимошук. К. : Факт, 2003.
3. Острах М.Б. Провадження з надання адміністративних послуг в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Херсон : Міжнародний ун-т бізнесу і права, 2013. 20 с.
4. Голосніченко І.П., Черненко Л.М. Правовий інститут адміністративного оскарження в регулювання діяльності органів державної реєстрації актів цивільного стану. Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKPI_soc_2012_2_25.pdf
5. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1966. № 47. Ст. 256.
6. Іващенко О.Ю. Оскарження адміністративних послуг у Великій Британії та України (порівняльно-правовий аналіз) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2012. 234 с.

Дерябкін О.Е.,

аспірант адміністративного та конституційного права Запорізького національного університету

СИСТЕМА ЗАГАЛЬНОПРАВОВИХ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР

Принципи адміністративних процедур є визначальними засадами функціонування публічно-сервісної діяльності адміністративних органів. Під принципами в юриспруденції розуміються певні закономірності, правила, норми-імперативи, що мають розглядатися як векторальний напрям регулювання суспільних правовідносин [1, с. 10–11].

Проблематику досліджень системі адміністративних процедур неодноразово висвітлювалась неодноразово шляхом

виокремлення критеріїв для їх класифікації. Наприклад, О.Ф. Скакун виокремлює принципи організації і діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, що мають розумітися як «відправні засади, незаперечні вимоги, висунуті до формування і функціонування державних органів» [2, с. 94], до системи яких віднесено: 1) пріоритет прав і свобод людини; 2) єдність і поділ влади; 3) верховенство права; 4) законність; 5) ієрархічність; 6) організаційно-правова зв'язаність діяльності державних органів і посадових осіб; 7) демократизм методів і стилю роботи; 8) змінюваність; 9) поєднання колегіальності та єдиноначальності; 10) гласність і урахування громадської думки; 11) професійна компетентність; 12) економічність; 13) програмування; 14) науковість.

Як зазначають В.П. Тимошук та А.В. Юрмач, до загальноправових принципів діяльності суб'єктів владних повноважень, а отже і системи здійснення адміністративних процедур, має бути віднесено: принцип верховенства права як пріоритету прав та свобод людини і громадянина, справедливості та гуманізму у діяльності публічної адміністрації; принцип законності як діяльності публічної адміністрації відповідно до повноважень та у порядку, визначених законом; відкритості як доступності для громадян інформації про діяльність та рішення публічної адміністрації, а також іншої публічної інформації; принцип процедурної справедливості як гарантування зваженого та неупередженого застосування права, поваги до людини, захисту її честі та гідності; пропорційності як вимоги щодо обмеження адміністративних дій метою, якої необхідно досягти, а також обов'язку публічної адміністрації зважати на наслідки своїх рішень, дій та бездіяльності; принцип підконтрольності як обов'язкового внутрішнього та зовнішнього, в тому числі судового, контролю за діяльністю публічної адміністрації; принцип відповідальності як обов'язку кожного адміністративного органу відповідати за свої дії та прийняті рішення перед особою та суспільством [3, с. 10].

Як зазначає М.Б. Острах принципи надання органами публічної адміністрації адміністративних послуг взаємодіють

між собою в межах цілісної системи, врівноважуючи чи посилюючи один одного, що дає змогу достатньою мірою розкрити їх природу, індивідуальність і регульовальні можливості. При цьому кожен принцип має структурно відведене йому місце, що дає підстави для висновку: повноцінне розкриття змісту і потенціалу будь-якого принципу можливе лише в рамках і з урахуванням його системних залежностей. Звідси принципи, на яких повинна базуватись діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з надання адміністративних послуг, необхідно поділити на дві групи: загальні і спеціальні. Загальні принципи мають основоположний характер, відображають основні закономірності надання адміністративних послуг, забезпечують гармонію, узгодженість і рівновагу у цьому процесі. До загальних принципів надання адміністративних послуг ми відносимо принципи законності, рівності, справедливості, гласності, свободи вибору, системності, гуманізму, демократизму та науковості [4, с. 45–46].

Отже, принципами адміністративних процедур має розглядатися засади функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, що утворюють певну систему взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів.

Література:

1. Адміністративне право : навч. посіб. / О.І. Остапенко, З.Р. Кисіль, М.В. Ковалів, Р.В. Кисіль. К. : Всеукр. асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 534 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник / 4-те видання, стереотипне. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
3. Тимошук В.П. Оцінка якості адміністративних послуг / В.П. Тимошук, А.В. Юрмач. К. : Факт, 2005. 88 с.
4. Острах М.Б. Проведення з надання адміністративних послуг в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2012. 236 с.

Єгоров П.М.,

аспірант адміністративного та конституційного права Запорізького національного університету

СУДОВА ПРАКТИКА ІЗ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ПУБЛІЧНОГО МАЙНА

Визначення у Конституції України 1996 року найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь та гідність стало вирішальним поштовхом до активізації процесів розбудови публічно-сервісної держави. Досягнення результату побудови функціонування держави на засадах «служіння людині» є неможливим без перегляду концептуальних засад адміністративного права як галузі права, норми якої спрямовані на врегулювання управлінські відносини в країні. Саме адміністративне право здатне своїми засобами нормативно-правового регулювання побудувати ефективну модель взаємодії держави та людини, визначити ефективні механізми виконання функцій та завдань системи публічного управління. Отже, беззаперечним є факт того, що адміністративно-правові відносини мають публічно-правовий характер. Реалізація адміністративно-правових відносин нерозривно пов'язано з категорією публічного майна, при цьому сутність останнього залишається невизначеною.

Інститут публічного майна відіграє важливу роль в системі адміністративного права України. Його тісний зв'язок із категорією «публічний інтерес» зумовлює високий рівень актуальності наукових досліджень, пов'язаних з підвищенням ефективності використання публічного майна.

Ґрунтовне наукове дослідження інституту публічного майна наразі є необхідним з огляду на низку аспектів, серед яких варто виділити наступні:

1. Вкрай важливо, застосовуючи фундаментальні приватно-правові характеристики права власності, майна, речей, встановити публічно-правовий вимір діяльності публічної адміністрації щодо управління публічним майном. Необхідно

також визначити сутність такого майна на підставі публічного інтересу та з урахуванням загального блага представників територіальних громад, які, як правило, використовують таке майно.

2. На теренах Європейського Союзу публічне майно представляє особливу цінність як з практичної, так і теоретичної точок зору. Особливо актуальним є дослідження специфіки здійснення правової охорони публічного майна в містах, наприклад, щодо вулиць, об'єктів у сфері електроенергетики. Доволі часто відповідне публічне майно межує, а нерідко й перетинається з майном, на яке поширюється правовий режим приватної власності. Тому потрібно чітко відрізнити майно з обтяженнями та обмеженнями прав і майно, яке є публічним за своєю правовою природою.

3. Реалізація відповідальності суб'єктів публічної адміністрації за делікти у сфері використання публічного майна є способом гарантування правопорядку та суспільного добробуту з урахуванням антропоцентричних засад. У такий спосіб здійснюється державний захист суб'єктивних прав осіб, які правомірно використовують публічне майно, від свавілля суб'єктів публічної адміністрації. Важливо також зважати на не відображене в нормах права суспільне середовище, яке обумовлює особливості використання публічного майна, а саме: мораль, виховання, переконання, прояви людської дійсності. Саме ці обставини мають визначати варіативний аспект динамічного виміру механізму відповідальності суб'єктів публічної адміністрації за делікти у сфері використання публічного майна, невиконання чи неналежне виконання обов'язків тощо.

Підтвердженням цьому є судові спори щодо використання публічного майна загального користування [1], природних ресурсів як публічного майна [2; 3], майна державних і комунальних підприємств, установ, організацій [4], корпоративних прав, що належать державі в статутних капіталах господарських організацій [5].

Узагальнення судової практики у спорах, пов'язаних із використанням публічного майна дозволяє обґрунтувати висновок про здійснення правсеологічного та правозастосовчого

тлумачення матеріальних та процедурних аспектів використання ресурсів держави та територіальної громади.

Література:

1. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 28.05.2009 р. № К-24511/08. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4261545>
2. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 24.04.2014 р. № К/9991/4123/11. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/388789155>
3. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 23.12.2014 р. № К/800/59846/14. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41997735>
4. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 12.03.2015 р. № К/800/47614/13. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43309038>
5. Ухвала Вищого адміністративного суду України від 15.01.2015 р. № К/800/50658/13. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42590753>

Железняк Є.В.,

аспірант кафедри публічного та приватного права Університету митної справи та фінансів

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Застосування інституту публічних закупівель в країнах Європейського Союзу пов'язується із реалізацією Стратегії сталого розвитку, що передбачає запровадження концепції чистої енергії, зниження рівня забруднення довкілля, а також подолання бідності та корупції. В Україні інститут публічних закупівель пріоритетно запроваджено з метою подолання корупційних ризиків у сфері використання державних та регіональних бюджетних коштів, що витрачаються на вирішення стратегічних завдань розвитку країни.

Необхідно підкреслити, що відповідно до чинного законодавства України інститут публічних закупівель запроваджено

саме з метою вирішення задачі із запобігання корупції, при цьому ідея реалізації концепції сталого розвитку залишена поза увагою нормотворця. Варто відзначити, що публічні закупівлі мають реалізовуватися не лише з метою забезпечення прозорості використання бюджетних ресурсів, але і враховувати вартість життєвого циклу продукту, послуги чи роботи, а також відповідати якісним та кількісним критеріям оцінки тендерної пропозиції.

З метою адаптації законодавства у сфері публічних закупівель в Україні зі стандартами Європейського Союзу в національній правовий простір необхідно запровадити концепція вартості життєвого циклу, що передбачає як забезпечення ефективності, так і для прозорого витрачання державних коштів. Концепція вартості життєвого циклу запроваджена згідно із окремими Директивами ЄС 2014 р. Сутність концепції вартості життєвого циклу продукту, послуги чи роботи містить у собі: врахування витрат користувача, що передбачають витрати, пов'язані з купівлею; витрати, пов'язані з використанням, такі як використання енергії та інших ресурсів; витрати на технічне обслуговування; витрати на ліквідацію; а також витрати, що полягають у кількісних вимірах впливу продукту, послуг чи робіт на навколишнє середовище протягом його життєвого циклу [1].

Напрямом застосування критерію вартості життєвого циклу можливо передбачається його вжиття на стадії планування закупівель для порівняння технологій, а також під час розробки технічних специфікацій. Крім того ефективним є застосування при встановленні переможця для порівняння вартості пропозицій, що пов'язується із визначенням найбільш економічно вигідної пропозиції.

Згідно із Законом України «Про публічні закупівлі» є доцільним застосування критерію вартості життєвого циклу до комплексних або спеціалізованих закупівель. Для інших видів публічних закупівель здійснення оцінки пропозиції передбачає застосування лише критерію найнижчої ціни.

Якщо буде застосовуватися декілька критеріїв, то встановлення вартості товару, послуги чи роботи повинна

визначатися як 70 % чи вище. Відповідно до ст. 68 та ст. 83 Директиви 2014/25/ ЄС про державні закупівлі 2014 р. [2] встановлюються спеціальні правила для застосування концепції вартості життєвого циклу при оцінці тендерних пропозицій.

Отже, питання застосування критеріїв у сфері публічних закупівель є істотним для України в умовах сьогодення та його вирішення є пріоритетним, враховуючи нагальний процес адаптації законодавства в цій сфері до норм ЄС.

Література:

1. Актуальні проблеми сфери публічних закупівель у світі, озвучені на Міжнародній конференції «Public Procurement: Global Revolution VIII» у м. Ноттінгем (Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії). URL: [https://kyivaudit.gov.ua/vr/ka/index.nsf/\(documents\)/71268A8731BEF02EC2258148003FB176?OpenDocument&year=2017&month=06&](https://kyivaudit.gov.ua/vr/ka/index.nsf/(documents)/71268A8731BEF02EC2258148003FB176?OpenDocument&year=2017&month=06&)

2. Директива 2014/25/ ЄС про державні закупівлі 2014 р. URL.: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/zakupivli/dodatok-31dyrektyvy-yes-po-zakupivlyah-1.pdf>

Захарчук Р.А.,

аспірант кафедри публічного та міжнародного права
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ У СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР

Одним із базових принципів адміністративного права та тим принципом, який властивий майже всім видам адміністративних процедур є принцип пропорційності. Розумінню принципу пропорційності сприяють міжнародні документи, правозастосовна практика Європейського Суду з прав людини та в рамках національного контролю практика конституційних судів тощо. Проте, не зважаючи на наявну багатогранну доктринальну та концептуальну розробку цього питання доводиться констатувати, що на сучасному етапі наявна фрагментарність наукових

досліджень та підходів до вивчення та розуміння принципу пропорційності в системі принципів здійснення адміністративних процедур.

Більше того варто підкреслити, що досить щільно приділяється увага цьому питанню зарубіжними дослідниками, зокрема, в рамках німецького права та права Європейського Співтовариства, формуючи підходи до розуміння принципу пропорційності взагалі та його місця в системі принципів здійснення адміністративним процедур зокрема. Так, висловлюється різне ставлення та переважно його сприймають як інструмент контролю за тим, щоб втручання держави в особисту свободу особи відбувається з метою захисту законних інтересів, було співмірним, а застосовувались агресивні заходи у тих випадках, коли переслідуються особливо важливі цілі [1, с. 96].

Утім інші автори, підходять до розуміння досліджуваного принципу розуміючи його як прояв погоні за точністю та об'єктивністю судових рішень [2, с. 48] та наголошують на тому, що використання принципу пропорційності неминуче призведе до судової диктатури [3].

Наведені міркування навряд чи варто підтримувати, утім спираючись на зарубіжний досвід, виявляючи існуючі підходи до розуміння принципу пропорційності, доцільно сформулювати основні його характеристики та глибше зрозуміти роль, сфери, межі, напрями застосування та місце цього принципу у системі принципів здійснення адміністративних процедур.

Разом з тим, вважаємо за доцільне вказати, що підтримуємо позицію, згідно якої «принцип пропорційності слід використовувати з обережністю, оскільки з інструменту захисту прав і свобод людини він може перетворитися на механізм виправдання їх обмеження заради захисту публічних інтересів» [4].

У спеціальній літературі звертається увага на подвійний характер розуміння принципу пропорційності: 1) як гарантії захисту обсягу та змісту фундаментальних прав і свобод особи від надмірного впливу публічної влади та неналежного забезпечення нею цих прав і свобод; 2) як засобу гармонізації приватних і публічних інтересів у суспільстві, що виражається

у сприянні досягненню публічно значущої мети, заради якої такий вплив може здійснюватися [5, с. 4].

Так само у науковій літературі обґрунтовується підхід, згідно якого принцип пропорційності тлумачиться як: елемент правомірності обмежень прав і свобод людини, балансування публічних і приватних інтересів; інструменту всебічного захисту прав і свобод людини від будь-яких надмірних посягань влади; основоположного принципу права, спрямованого на забезпечення у правовому регулюванні балансу інтересів; інструменту визначення і стримування нормативної свободи урядів і встановлення матеріальних меж щодо втручання органів державної влади в приватну сферу громадянина. Тобто, принцип пропорційності розуміється як принцип балансування або як принцип правообмеження [6].

Варто вказати, що загальнотеоретичні дискусії є цінними, проте не є оптимальними з погляду практичного правозастосування у сфері реалізації виконавчої влади. Оскільки нормативною основою реалізації виконавчої влади є адміністративне право, то варто звернутися до його нормативних і доктринальних джерел із метою з'ясування змісту принципу пропорційності та його місця в системі принципів здійснення адміністративних процедур.

Зокрема сучасні дослідники принципів адміністративної процедури констатують відсутність правового регулювання таких принципів адміністративної процедури, як презумпції правомірності дій і вимог особи, пропорційності та розсудливості [7].

Утім варто зазначити, що цей підхід можна виправдати лише частково, оскільки дійсно тривалий час прямого визначення принципу пропорційності в актах адміністративного законодавства не існувало, але відсилка до цього принципу містилася в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАСУ). Так, відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 2 КАСУ, у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи ухвалені (вчинені) вони пропорційно, зокрема, з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими

наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія). Наявність цієї норми в чинному процесуальному законодавстві свідчить про те, що рішення або дії суб'єктів владних повноважень можуть бути оскаржені з мотиву їх непропорційності, тобто невідповідності принципу пропорційності.

Крім того, показовим є той факт, що цього року було прийнято Закон України «Про адміністративну процедуру» (далі – Закон), яким закріплено принципи адміністративної процедури, серед яких: 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; 2) рівність перед законом; 3) обґрунтованість; 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 5) добросовісність і розсудливість; 6) пропорційність; 7) відкритість; 8) своєчасність і розумний строк; 9) ефективність; 10) презумпція правомірності дій та вимог особи; 11) офіційність; 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; 13) гарантування ефективних засобів правового захисту.

У п. 6 ч. 1 ст. 4 Закону серед принципів адміністративної процедури закріплено такий принцип, як пропорційність, із уточненням, що цей принцип поширюється також на адміністративну діяльність адміністративних органів, що не вимагає прийняття адміністративних актів (ч. 2 ст. 4 Закону).

У ст. 11 згаданого вище Закону розкривається зміст пропорційності та закріплюється, що адміністративний орган повинен дотримуватися принципу пропорційності під час: 1) прийняття адміністративних актів; 2) прийняття процедурних рішень і вчинення процедурних дій.

В Законі вказано, що адміністративний акт повинен прийматися з дотриманням необхідного балансу між несприятливими наслідками для права, свободи чи законного інтересу особи і цілями, на досягнення яких спрямований адміністративний акт. Негативні наслідки для особи та публічних інтересів повинні бути найменшими. Адміністративний орган зобов'язаний використовувати свої повноваження з метою, з якою такі повноваження надані. Мета, з якою надано повноваження, визначається законом або впливає з його положень.

Таким чином можна вказати, що введені законодавцем новели мають оптимально забезпечувати баланс між правами та інтересами та застосування пропорційності під час здійснення адміністративних процедур, що означає, зокрема, заборону посягання на сутність прав осіб, зміцнення гарантій як для них, так і публічних інтересів, а також виконання державою свого позитивного обов'язку щодо захисту прав та законних інтересів осіб.

Література:

1. Griller S. The Lisbon Treaty: EU constitutionalism without a constitutional treaty? Wien : Springer, 2008. 383 s.
2. Reimann Mathias. Introduction to German Law. Kluwer Law International. 2005. 480 s.
3. Bortoluzzi A. The principle of proportionality. A comparative approach from the Italian perspective URL: http://works.bepress.com/andrea_bortoluzzi/1
4. Євтошук Ю.О. Принцип пропорційності як необхідна складова верховенства права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»; Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2015. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6097/Yevtoshuk_Dysertatsiia.pdf?sequence=10&isAllowed=y
5. Євтошук Ю.О. Принцип пропорційності як складова верховенства права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»; Університет економіки та права «КРОК». Київ, 2015. С. 18.
6. Шевченко С.В. Принцип пропорційності у вітчизняній доктрині права: дискусійні та малодосліджені аспекти. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). No 1. С. 103–110. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UJTNU_law_2019_30\(69\)_1_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UJTNU_law_2019_30(69)_1_20)
7. Криворучко І.В. Правове закріплення принципів адміністративної процедури в Україні: стан, перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 14. С. 116–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_14_22

Князевич Н.В.,

аспірант кафедри службового та медичного права
Інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ОБОВ'ЯЗОК НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ: СЛУЖБОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Медичні працівники зобов'язані безоплатно надавати першу невідкладну медичну допомогу громадянам у разі нещасного випадку та в інших екстремальних ситуаціях [1].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 р. № 827 «Про затвердження Положення про Державну службу медицини катастроф» основним завданням Державної служби медицини катастроф є надання безоплатної медичної допомоги на догоспітальному і госпітальному етапах постраждалим від надзвичайних ситуацій, рятувальникам та особам, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій.

Для дотримання прав пацієнтів щодо безоплатного забезпечення лікарськими засобами або відпуску лікарських засобів на пільгових умовах слід пам'ятати про такі умови:

безоплатний відпуск лікарських засобів провадиться лише у разі амбулаторного лікування основного захворювання, за яким хворим надано пільги;

відпуск лікарських засобів безоплатно і на пільгових умовах у разі амбулаторного лікування осіб провадиться аптеками за рецептами, виписаними лікарями лікувально-профілактичних закладів за місцем проживання цих осіб;

особи, які обслуговуються у відомчих лікувально-профілактичних закладах і мають право на безоплатний або пільговий відпуск лікарських засобів, отримують їх у аптеках, закріплених за цими закладами;

безоплатний відпуск лікарських засобів дітям-інвалідам віком до 16 років провадиться за рецептами лікарів незалежно від місця проживання цих дітей, але в межах Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя;

люди, які живуть з ВІЛ, незалежно від основного захворювання, мають право на безоплатне отримання лікарських засобів за наявності в них будь-яких інших захворювань.

У невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю хворого, згода хворого або його законних представників на медичне втручання не потрібна.

Закон не містить жодного переліку невідкладних екстремальних випадків, які становлять реальну загрозу життю хворого, що дає лікарю право оперувати, застосовувати складні методи діагностики чи здійснювати інші медичні втручання без згоди самого хворого чи його законних представників.

Згідно з Законом України «Про екстрену медичну допомогу» можна зрозуміти «державне праворозуміння» невідкладного випадку. Відповідно до ст. 1 зазначеного закону, невідкладний стан людини – це раптове погіршення фізичного або психічного здоров'я, яке становить пряму та невідворотну загрозу життю та здоров'ю людини або оточуючих її людей і виникає внаслідок хвороби, травми, отруєння або інших внутрішніх чи зовнішніх причин.

Практика медичної діяльності свідчить, що такі «невідкладні випадки» охоплюються, зокрема невідкладною (ургентною) хірургією. У доктрині невідкладна хірургія означає, що її не можна відкласти, що хірургічне втручання здійснюється за вітальними (життєвими), абсолютними показниками, що без операції неминуче настане смерть хворого, а операція дає шанс на порятунок, особливо, якщо вона проведена своєчасно».

Невідкладні операції (екстрені) виконують протягом дуже короткого часу після госпіталізації хворого (1–2 год) (зокрема, гострий апендицит, кишкова непрохідність, перитоніт, гострі гнійні захворювання). Негайні операції виконують негайно, паралельно ведеться боротьба з шоком чи навіть з клінічною смертю (зокрема, тяжкі кровотечі внаслідок розриву селезінки, печінки, розрив великих судин).

Абсолютними, життєвими показаннями до операції вважають захворювання і стани, які становлять загрозу життю хворого, які можна лікувати тільки хірургічним шляхом. До цієї групи показань належать, для прикладу, асфіксія,

кровотеча будь-якої етіології, гострі захворювання органів черевної порожнини (гострий апендицит, гострий холецистит, защемлена грижа, гострі гнійні хірургічні захворювання, гостра кишкова непрохідність тощо).

Закон закріплює право лікаря без згоди пацієнта чи його законних представників проводити медичне втручання, однак лише у виключних випадках, коли зволікання при встановленні діагнозу чи проведенні операції загрожує життю хворого. В даному випадку йдеться лише про так звані життєві показники для складних діагностичних процедур, які самі по собі можуть бути небезпечними для життя, і для проведення хірургічних операцій.

Реанімаційні заходи при термінальних станах є вищим ступенем ургентції і завжди належать до обставин крайньої необхідності, за умови дотримання вимог закону.

Дії лікаря в ургентних випадках є діями в умовах крайньої необхідності, яка виникає за реальної небезпеки, що загрожує життю хворого і не може бути усунута жодними іншими засобами, окрім, зокрема, операції. Стан крайньої необхідності має місце за певних умов, а саме, коли:

- небезпека для життя людини дійсно є реальною, а не можливою. Тому, для прикладу, якщо застосовується так звана планова операція як один з можливих методів лікування, це не є крайньою необхідністю;
- небезпека, яка загрожує життю, не може бути ліквідована іншими засобами, крім відповідного втручання (хірургічного, переливання крові тощо);
- шкода, яка заподіюється при втручанні, повинна бути менш небезпечною для хворого, ніж шкода, спричинена патологічним процесом чи травмою, з приводу якої і відбувалось втручання.

Якщо медичний працівник повинен був надати медичну допомогу пацієнтові, з урахуванням конкретних обставин мав для цього можливість, але не надав без поважних причин, настає кримінальна відповідальність на підставі ст. 139 Кримінального кодексу України. Рішення про визнання причини ненадання допомоги поважною ухвалюють компетентні органи в кожному конкретному випадку.

Література:

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

Колісніченко Є.Ю.,

аспірант адміністративного та конституційного права Запорізького національного університету

БЕЗСТОРОННІСТЬ (НЕУПЕРЕДЖЕНІСТЬ) АДМІНІСТРАТИВНОГО ОРГАНУ ЯК ПРИНЦИП ФУНКЦІОНУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Новелою адміністративно-процедурного законодавства України є віднесення до системи функціонування адміністративних правопорушень принципу безсторонності (незалежності), що раніше пов'язувався лише із діяльністю судових органів в межах національного правового простору.

Втім застосування принципу безсторонності відповідно до практики Європейського Суду з прав людини відноситься до пріоритетних принципів діяльності суб'єктів владних повноважень. Так, у справі «Дактарас проти Литви» ЄСПЛ акцентував увагу на тому, що застосування пункту 1 статті 6 Конвенції застосування принципу безсторонності має два аспекти. В першу чергу адміністративний орган при врегулюванні спору чи справи має уникати суб'єктивізму, жодна посадова особа, що ухвалює управлінський акт не може керуватися принципами особистої зацікавленості або професійної упередженості. До критеріїв дотримання принципу безсторонності відноситься також врахування норм матеріального права, що є гарантією досягнення реалізації об'єктивних підходів у діяльності адміністративного органу [1].

Варто підкреслити, що застосування принципу безсторонності передусім пов'язується із функціонуванням суду як обов'язкової вимоги забезпечення реалізації верховенства права в суспільстві та державі [2, с. 102].

Застосування принципу безсторонності або незалежності в аспекті визначення основоположних засад діяльності адміністративних органів має базуватися на створенні механізму забезпечення свободи від впливу як бізнесових структур, так і органів судової та правоохоронної гілки влади, що мають важелі впливу на органи виконавчої влади шляхом наділення повноваженнями із застосування заходів юридичної відповідальності.

Згідно із положеннями Рекомендації № R(94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи встановлюється, що виконавча і законодавча влади мають гарантувати незалежність суддів [3]. Переосмислення таких рекомендаційних положень дозволяє зробити припущення, що принцип безсторонності як принцип функціонування адміністративного органу – це прозорість та неупередженість прийняття управлінського рішення [4].

Отже, прийняття рішення в адміністративній справі має відповідати вимогам відсутності ознак проявів суб'єктивізму, що знижує авторитет органу владних повноважень. Реалізація незалежності адміністративного органу має бути гарантовано встановленням презумпції його безсторонності, що сприятиме пануванню верховенства права в суспільстві та державі.

Література:

1. Рішення у справі «Дактарас проти Литви». Український портал практики Європейського суду з прав людини. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIIdx=325>

2. Цувіна Т.А. Незалежність суду як елемент права на суд у цивільному судочинстві. *Юрист України*. 2014. № 2. С. 101–109.

3. Незалежність, дієвість та роль суддів : Рекомендація № (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи від 13.10.1994 р. URL.: <http://www.coe.kiev.ua/docs/km/r%2894%2912.htm>

4. Спільний експертний висновок щодо проекту Закону України «Про судоустрій і статус суддів», підготовлений Венеціанською комісією і Дирекцією з технічного співробітництва Генеральної Дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи [Страсбург, 16 березня 2010 р.] URL: <http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD%282010%29003-ukr.pdf>. 14. De Cubber v. Belgium, judgment of European Court of Human Rights of 26 October 1984, Series A, №. 86, § 26.

Коновий О.С.,

аспірант адміністративного та конституційного права Запорізького національного університету

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ У ВРЕГУЛЮВАННІ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ

Принцип пропорційності, співмірності відноситься до базисних принципів врегулювання публічно-правових спорів. Ідею застосування принципу пропорційності та доцільність її впровадження до системи податкових спорів обґрунтовано у дослідженнях М.М. Лученко [1], С.В. Борзаниці [2] та ін.

Розуміння тесту на пропорційність в адміністративному судочинстві, на думку С.В. Борзаниці, включає в себе такі елементи, як доречність (засіб, що призначений для досягнення мети влади, повинен підходити для досягнення цієї мети), необхідність (з усіх відповідних засобів має бути вибрано той, який найменшою мірою обмежує право приватної особи) і співмірність (збиток, завданий приватній особі від обмеження її права, має бути пропорційним вигоді суб'єкта владних повноважень щодо досягнення поставленої мети) [2].

У справі № 804/4739/16 винесено постанову Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 17 грудня 2019 року, де в основу позиції суду покладено доцільність застосування принципу пропорційності врегулювання податкових спорів [3]. Так, судом касаційної інстанції встановлено, що обов'язок платника податку сплачувати плату за землю виникає у власників та землекористувачів з дня виникнення права власності або користування земельною ділянкою. Суб'єктний склад податкових правовідносин із справляння земельного податку містить у собі перелік осіб, що володіє відповідним речовим правом на земельну ділянку (правом власності або правом користування).

З моменту набуття права власності на об'єкт нерухомого майна (нежитлового приміщення), обов'язок зі сплати податку за земельну ділянку, на якій розміщений такий об'єкт, покладається на особу, яка набула право власності на жилий будинок,

будівлю або споруду. У справі, що розглядається судами першої та апеляційної інстанції встановлено та підтверджено наявними в матеріалах справи доказами, що позивач є власником 1/2 частини нежитлових будівель, розташованих за адресою: АДРЕСА_1, згідно договору дарування від 25.10.2004, посвідченого приватним нотаріусом Бондаренко В.Г. (право власності зареєстроване БТІ, про що свідчить витяг за № 5461822 про реєстрацію права власності ОСОБА_1 на нерухоме майно). Згідно з планом земельної ділянки в Технічному паспорті на виробничий будинок (нежитлові будівлі та споруди) по АДРЕСА_1 (розмір частки власності за ОСОБА_1-1/2) загальна площа земельної ділянки по АДРЕСА_2. Із врахуванням того, що в натурі частки під будівлями, які належать позивачу, не виділені, та співвласники користуються майном без їх виділення, є правомірним висновок контролюючого органу, що у фактичному користуванні платника податків знаходиться земельна ділянка площею 1704 кв м (3408 x 1/2). Тобто, на праві приватної власності до позивача згідно договору дарування нежитлових приміщень по АДРЕСА_1, укладеного 25.10.2004, у користування перейшла 1/2 частина земельної ділянки, що складає 1704 кв м. Інших документів з визначенням іншого розрахунку земельної ділянки надано не було, а матеріали справи не містять, позивачу не надано право самостійної зміни розміру земельної ділянки без укладення відповідних документів із затвердженням нового розміру земельної ділянки, що перебуває у власності позивача, у зв'язку з набуттям права власності на будівлі та споруди, що знаходяться на ній.

Отже, судом касаційної інстанції у досліджуваному спорі було визначено, що суди першої та апеляційної інстанції дійшли правильного висновку, що у контролюючого органу були наявні підстави для прийняття податкового повідомлення-рішення від 14 червня 2016 року № 19288-1303, яким позивачу визначено суму податкового зобов'язання за платежем земельний податок з фізичних осіб на загальну суму 21 163,42 грн.

Таким чином, для оптимального застосування адміністративними судами принципу пропорційності під час вирішення

податкових спорів має базуватися на застосуванні трьохскладового тесту на пропорційність.

Література:

1. Лученко М. Принципи пропорційності та принципи адміністративного судочинства: чи можливим і доцільним є співвідношення? *Приватне та публічне право*. 2019. № 3. С. 92–96.

2. Борзаниця С.В. Застосування адміністративним судом принципу пропорційності під час розгляду податкових спорів. *Київський часопис права*. 2022. № 2. С. 74–81.

3. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі № 804/4739/16 від 17 грудня 2019 року. URL.: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86387954>

Ломакіна А.А.,

канд. юрид. наук, асистент кафедри підприємництва, організації виробництва та теоретичної і прикладної економіки Українського державного хіміко-технологічного університету

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЦЕНТРАЛЬНИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Роль органів виконавчої влади визначається тим, що саме її належне функціонування забезпечує реалізацію прав та свобод людини і громадянина, що є головним пріоритетом держави. Виконавча влада забезпечує втілення в життя законів та інших нормативно-правових актів. Результативність її роботи залежить від ефективної структурно-функціональної побудови системи її органів, нормативно-правової регламентації її діяльності та кадрового забезпечення. Україна успадкувала систему державного управління, головною метою якої був організуючий і регулюючий вплив держави на всі суспільні процеси через чіткий організаційно-правовий механізм. Дана система, побудована за принципом «людина – гвинтик системи», не відповідає пріоритетам сьогодення та поступовим демократичним перетворенням, у зв'язку з чим, перш за все, є необхідною її

трансформація у систему, засновану на принципі «система для людини».

Публічна влада за змістом є єдиною, а принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову є лише провідною теоретичною настановою, яка дає змогу певним чином будувати державний апарат та організовувати його функціонування, пропонується розглядати державну владу не як вертикальну структуру, де кожен вид влади займає визначене місце у ієрархії, а як певне коло, де кожен наступний суб'єкт зазнає впливу від попереднього, але, разом з цим, має вплив на наступного. При цьому у колі немає головних чи другорядних елементів, що символізує рівність всіх видів влади між собою. Тому, відповідно до принципу розподілу влад, доцільнішим видається використання словосполучень «галузь влади» чи «форма влади» на заміну терміну «гілка влади» [1, с. 65–66].

Одним із основних чинників неефективності реформування органів виконавчої влади є недосконалість і навіть відсутність окремих правових дефініцій. В першу чергу, це стосується відсутності визначення самої виконавчої влади. Пропонуємо визначити виконавчу владу як самостійну форму державної влади, зміст якої становить організація функціонування державного управління з метою забезпечення прав і свобод людини і громадянина, та інші обов'язки, покладені на неї відповідно до Конституції та інших законів України, що здійснюється через систему спеціально створених органів, побудованих відповідно до принципів підпорядкованості та взаємодії.

Черговий етап адміністративної реформи доцільно розглядати як складову трьохступеневої реформи: конституційної – адміністративної – адміністративно-територіальної в комплексі, кожна з яких є складовою попередньої [2, с. 81]. З огляду на це, а також, враховуючи необхідність комплексного підходу до реформування державної влади, необхідно замінити поняття «адміністративна реформа» новим поняттям «реформа публічної влади».

«Реформа публічної влади» є комплексним політико-правовим явищем, що виявляється в проведенні послідовних заходів, які полягають в ідеологічних, системно-структурних,

функціональних та кадрових перетвореннях у сфері публічної влади, з метою реалізації публічних інтересів та належного забезпечення прав, свобод та інтересів людини і громадянина. Таким чином, лише системність здійснюваних заходів у поєднанні з усіма складовими забезпечення реформи – правовою, матеріально-технічною, економічною та політичною – можуть привести до позитивних зрушень в складному системному реформуванні органів публічної адміністрації, тоді як одно-разові заходи часто дають протилежний ефект, коли якийсь елемент починає працювати в дисонансі з усією системою [3, с. 39]. Нагальним завданням є продовження поступових перетворень та їх прискорення для забезпечення ефективності та раціональності функціонування як органів виконавчої влади зокрема, так і органів державної влади загалом, що є необхідною умовою для забезпечення на належному рівні прав і свобод людини і громадянина.

Зі зміною «управлінського» вектора виконавчої влади на «сервісний», реординаційні відносини набувають все більшого значення. Затверджені раніше концептуальні документи щодо адміністративної реформи на сьогодні є застарілими, частина її положень вже була тією чи іншою мірою втілена на практиці, інша частина втратила свою актуальність. Прийняття нової Концепції реформи публічної влади в Україні дозволить зробити всі кроки із вдосконалення системи органів виконавчої влади системними, послідовними та виваженими. Слід офіційно затвердити таку Концепцію на рівні Постанови Верховної Ради України з урахуванням того факту, що Україна повернулася до парламентсько-президентської форми правління, в умовах якої саме акти Парламенту набувають найбільшого значення.

Перехід до європейської системи публічної адміністрації передбачає принципово нову модель взаємодії органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування. З урахуванням викладеного, пропонуємо прийняття нової редакції Законів України «Про місцеві державні адміністрації» та «Про місцеве самоврядування в Україні», які б встановили нові принципи взаємодії між органами виконавчої влади на місцевому рівні та органами місцевого самоврядування, чітко

розподілили повноваження між такими суб'єктами та визначили б такі органи основними в утвердженні прав та свобод людини і громадянина на місцях.

Отже, актуальним питанням виглядає внесення змін до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», в якому необхідно утвердити статус міністерств як головних (провідних) центральних органів виконавчої влади, які мають виключне право серед органів виконавчої влади центрального рівня на формування державної політики в окремих сферах. Крім того, у даному Законі доцільно визначити систему центральних органів виконавчої влади, так само як закріпити вихідні засади її побудови та сутність управлінських зв'язків між ними. Крім того, необхідним є закріплення визначення кожного з видів центральних органів виконавчої влади, що передбачені в Законі (служби, агентства, інспекції) [4, с. 336]. Наразі таке визначення міститься лише щодо міністерств. Також викликає сумніви доцільність існування центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, ліквідувати які пропонувалося ще Концепцією адміністративної реформи. Такі органи доцільно винести за межі виконавчої влади через специфіку функцій, які ними виконуються.

Таким чином, метою посилення сервісної функції публічної влади актуальним є прийняття нової редакції Закону України «Про звернення громадян», який би встановив відповідальність органів державної влади та їх посадових осіб за ненадання відповіді/ненадання належної відповіді на звернення. Крім того, прийняття Закону України «Про електронне урядування в Україні», який би на законодавчому рівні закріпив обов'язок органів державної влади та органів місцевого самоврядування надавати відповіді на звернення в електронній формі, адміністративні послуги в електронному варіанті, дозволить запровадити електронну форму документообігу, прирівнявши її за юридичними наслідками до письмової та усної.

Література:

1. Шевчук О.А. Нормотворча функція центральних органів виконавчої влади: доктринальний аспект. *Держава і право. Серія: Юридичні науки*. 2018. Вип. 80. С. 63–72.

2. Була С., Шваничик С. Інформативно-комунікативний складник у стратегічному управлінні центральних органів виконавчої влади: світові та українські практики. *Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії*. 2021. Вип. 39. С. 78–86.

3. Семчик О.О. Актуальні питання здійснення повноважень центральними органами виконавчої влади у сфері публічної фінансової діяльності в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: *Юридичні науки*. 2021. № 12. С. 37–43.

4. Дерещ В.А. Удосконалення правових засад системи центральних органів виконавчої влади України. *Правова держава*. 2020. Вип. 3. С. 333–340.

Лукашук В.В.,

аспірант адміністративного та конституційного права Запорізького національного університету

ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК БАЗИС ЙОГО КОДИФІКАЦІЇ

В основі адміністративно-деліктного законодавства покладається функціонування та застосування Кодексу України про адміністративні правопорушення, положення якого має впроваджуватися на території України та на фізичних осіб, що перебувають на її території.

До стратегічних задач розвитку адміністративно-деліктного законодавства України має відноситися необхідність своєчасного і якісного врегулювання на законодавчому рівні, а також обґрунтованого опанування положень чинних та перспективних нормативно-правових актів, їх переосмислення з врахуванням сучасних умов життя суспільства і держави [1, с. 89].

В сучасних умовах реформування адміністративно-деліктного законодавства України має спрямовуватися на: визначення принципів законодавства про адміністративні правопорушення; перегляду підходів до встановлення системи адміністративних санкцій та процедури їх застосування; трансформації суб'єктів владних повноважень із застосування заходів адміністративної відповідальності; удосконалення

процедури порядку виконання постанов про призначення адміністративних покарань.

Актуальним залишається проблема встановлення системи актів адміністративно-деліктного законодавства та визначенні в ній рішень міжнародних судових органів, юрисдикція яких визнана Україною. Згідно із ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основних свобод встановлюється принцип *ipso facto* та без спеціальної угоди юрисдикцію Європейського Суду з прав людини, що розуміється як імперативність роз'яснення положень міжнародних актів у випадках їх можливого порушення положень.

Загальновизнаним в національній юридичній науці розуміння такої системи принципів адміністративно-деліктного права, як системи, що складається із: 1) принципу законності; 2) принципу охорони інтересів держави й особи; 3) принципу публічності (офіційності); 4) принципу самостійності й незалежності суб'єктів юрисдикції в прийнятті рішень; 5) принципу гласності; 6) принципу поєднання диспозитивності й імперативності; 7) принципу рівності учасників процесу перед законом; 8) принципу оперативності й економічності; 9) принципу провадження процесу національною мовою; 10) принцип установлення об'єктивної (матеріальної) істини; 11) принципу права на захист [2, с. 22].

Попри хрестоматійність та основоположність визначеного підходу до розуміння системи принципів адміністративно-деліктного права необхідно зазначити, що вимоги сьогодення ставлять перед процесами сучасного правотворення доцільність перегляду застарілих підходів до розуміння принципу оперативності та економічності адміністративно-деліктного процесу, що має розумітися не лише як застосування адміністративно-правових санкцій у мінімальні строки, але доступність здійснення таких процедур.

Література:

1. Дрозд О.Ю. Удосконалення адміністративно-юрисдикційної діяльності в контексті міжнародного досвіду. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 2 (8). С. 89.

2. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний процес : навчальний посібник / В.К. Колпаков, В.В. Гордєєв. Х. : Харків юридичний, 2012.

Макушев П.В.,

д-р юрид. наук, професор, професор кафедри теорії та історії держави і права Університету митної справи та фінансів

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ТЛУМАЧЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ «ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ»

Публічне адміністрування є організаційною, виконавчо-розпорядчою діяльністю компетентного апарату щодо втілення державної політики, натомість вироблення останньої є принципово іншим видом суспільної активності, спрямованим на визначення загальних векторів розвитку країни та здійснюваним особами, які займають політичні посади і несуть політичну відповідальність. Про необхідність чіткого інституційного розмежування відповідних державних функцій неодноразово наголошували вітчизняні науковці, що знайшло часткове втілення у приписах Закону «Про центральні органи виконавчої влади», зокрема у переважному закріпленні функцій забезпечення формування політики за міністерствами (ст. 6) та введенні посади державного секретаря міністерства (ст. 10) [1].

Державна політика існує не лише як форма публічного адміністрування, але і як його найбільш міцний організаційний потенціал, а публічне адміністрування виступає одночасно і як своєрідна форма державної політики, і як засіб її практичного втілення. І якщо тлумачення публічного адміністрування як форми і засобу втілення політики не викликає заперечень, то теза про державну політику як форму публічного адміністрування породжує певні запитання. Можливо, мова йде про те, що результати публічного адміністрування виявляються під час вироблення державної політики. Показовим при цьому є той факт, що англійський термін «public administration» зазвичай перекладався закордонними дослідниками як «державне

управління», і лише відносно нещодавно став поширеним переклад за допомогою калькування: «публічне адміністрування». Подібна зміна свідчить про розвиток вітчизняної наукової правосвідомості, адже для зарубіжної теорії поняття завжди залишалося самим собою, але його попередній переклад вже не задовольняє фахівців, оскільки не відображає усвідомлених і прийнятих ними якісних характеристик англomовного аналогу. Такі характеристики насамперед виявляються в оновленні форм і методів публічного адміністрування – поширенні його диспозитивних засад організаційної взаємодії з громадськістю, становленні адміністративного договору як дієвої форми публічного адміністрування, утвердженні гласності, децентралізації влади тощо. Даний емпіричний аспект, на нашу думку, додатково підтверджує доцільність розуміння адміністрування як управління, оновленого на засадах «сервісної держави», відкритості та співпраці з громадськістю.

Існують і інші підходи до пізнання сутності публічного адміністрування, що відчутно розширюють його зміст за межі обсягу поняття «управління». Перший з них зумовлений відступом від панування концепції управлінського владарювання, визнанням того, що власне «управління» здійснюється лише в окремій частині суспільних відносин, регульованих нормами адміністративного права, та розширенням змісту публічного адміністрування до всього предмету цієї галузі. Наступний підхід тяжіє до широкого трактування державного управління та включає до сфери публічного адміністрування всі три гілки влади: законодавчу, виконавчу, судову а також їх взаємовідносини. Але навряд чи його слід вважати актуальним для вітчизняної правової системи, в якій панує конституційний принцип поділу влади, кожна зі складових якої втілюється у властивій їй формі (а публічне адміністрування є переважно формою виконавчої гілки влади). На нашу думку, публічне адміністрування має сприйматися в обсязі всіх врегульованих адміністративним правом суспільних відносин, не обмежуючись лише управлінням, адже теоретичне опрацювання саме не управлінських сфер (насамперед, сприяючого урядування)

стало приводом для утвердження поняття «публічне адміністрування». При цьому, ми вважаємо, що його слід доповнити позитивними властивостями, виведеними в межах інших позицій: якісної специфіки, констатованої у межах бачень про ототожнення об'ємної сторони адміністрування та управління, процедурності, професійності та правореалізаційної спрямованості, на яких наголошується в інструментальних трактуваннях публічного адміністрування.

У зв'язку з наявністю пропозицій з боку науковців щодо позитивно-правової фіксації поняття «публічне адміністрування» в окремих спеціальних галузях урядування слід проаналізувати перспективу нормативного закріплення дефініції «публічне адміністрування». Причому, ми вважаємо, у вирішенні цього питання слід виходити з того, що доцільність перенесення категоріального апарату науки до нормативних текстів має вирішуватися з урахуванням, з одного боку, усталеності цих термінів, а з іншого – практичної корисності їх офіційного закріплення. Сьогодні щодо даного терміну існує значна диференційованість поглядів стосовно його змісту – публічне адміністрування або повністю ототожнюється з управлінням [2, с. 76], або визначається дещо ширше (наприклад, за кількістю методів) або дещо вужче нього (лише в якості техніко-прикладної складової управління) [3, с. 30], або ж тлумачиться як внутрішня чи зовнішня діяльність суб'єкта з упорядкування [4, с. 231] тощо. У таких умовах нормативне закріплення незавершеного у своєму формулюванні поняття, скоріш за все, призведе до появи розрізнених фактів його прикладного тлумачення, додатково ускладнюючи практичне правозастосування. Але у майбутньому в результаті ретельного опрацювання теоретичної конструкції, що розглядається, та її доведення до доктринальної однозначності не слід виключати і її нормативне закріплення. Хоча, досягнення абсолютно єдиного розуміння дефініції «публічне адміністрування» виглядає досить складним завданням (адже і трактування змісту терміну «державне управління» в окремих галузях суспільного життя також не знайшло фіксації у нормативних актах),

оскільки зміст аналогічних термінів характеризується постійною рухливістю не внаслідок недостатності емпіричних даних, а через надмірність наукового інтересу до них, що зумовлює їх постійне уточнення, додаткові обґрунтування, розширення, перегляд тощо, які досить часто стають викликаними суто суб'єктивними факторами. Крім того, динаміка тлумачення їх змісту детермінована і об'єктивними чинниками – виникненням нових сфер суспільних відносин та напрацюваннями особливих способів публічного адміністрування ними. Тобто, першочергового значення набуває питання доцільності нормативного закріплення дефініції «публічне адміністрування».

Таким чином, застосування категорії «публічне адміністрування», порівняно з дефініцією «державне управління» для характеристики реалізації владних повноважень додає нові кількісні та якісні властивості діяльності відповідних суб'єктів і дозволяє констатувати її спрямованість на досягнення публічного інтересу в процесі гласної взаємодії з громадянським суспільством, забезпечуючи при цьому комплексне пізнання розпорядчих, сервісних, юрисдикційних та інформаційно-консультативних заходів, здійснюваних владними суб'єктами в межах своїх повноважень.

Література:

1. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. URL.: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/3166-17>
2. Теличкан Ю.В. Реалізація принципів доброго врядування (Good Governance) в системі публічного управління та адміністрування. *Теорія та практика державного управління*. 2019. Вип. 4. С. 75–79.
3. Юсіфбейлі Р. Комунікативні технології у взаємодії суспільства й органів публічного управління та адміністрування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2021. Вип. 2. С. 29–31.
4. Бойко І. Роль і значення адміністративної процедури у публічному адмініструванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 69. С. 229–236.

Мосейко А.Г.

канд. юрид. наук, доцент кафедри права Дніпровського гуманітарного університету

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОМАТИЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Для України проблема реформування адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини є вкрай актуальною. Адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини наявною розподільчою системою постало перед значними викликами сьогодення. Значна частина цих викликів обумовлена дотичними до сфери адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини факторами. Однак, базовою причиною виникнення наявних проблем є організаційні та функціональні принципи побудови сфери забезпечення соматичних прав людини, а саме механізм фінансування, який є розподільчим. Необхідність зміни державного регулювання забезпечення соматичних прав людини та її інститутів протягом довгого періоду часу перебуває в полі зору суспільства та публічних органів, окрім того вже здійснено перші кроки для реалізації адміністративної реформи [1, с. 345]. Основні дебати щодо переформатування адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини торкаються необхідних політичних і соціальних аспектів змін, що є очевидним для демократичного суспільства.

Однак, не менш важливим є питання, до яких змін приведе реформа адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини. Актуальність питання зумовлена відсутністю у межах науки теорії держави і права узгоджених наукових позицій щодо праворозуміння розвитку інституту прав людини, формування четвертого покоління прав людини, цілісності групи соматичних прав та їх понятійно-категоріального апарату, структури та видової класифікації, принципів функціонування тощо. Відсутність

загальнотеоретичних положень призводить до неефективності системи національного права, правових колізій та прогалин у галузевому правовому регулюванні, правореалізаційній практиці. Більшість же наявних робіт, особливо у вітчизняних джерелах, не розглядають проблему адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини і не використовують для її дослідження можливості інструментарію моделювання. Використання сучасних економіко-математичних методів дозволить перевести аналіз адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини на якісно новий рівень, а також, дасть можливість сформулювати висновки підтверджені розрахунками [2, с. 16].

Система адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини являє собою механізм підтримки членів сучасного демократичного суспільства [3, с. 35]. У більшості країн світу не лише індивідуальний розвиток особистості, її погляди, свідомість та бажання відображають реальність щодо її тілесності, не менш вагомим є також правове регулювання сфери тілесності з дотриманням принципів рівності, свободи, солідарності, гуманізму та толерантності. Соматичні права людини відображають автономність суб'єкта права та встановлюють основний принцип їх регулювання – людина є основним визначником усіх правовідносин, що пов'язані з її тілом. Проблема обмеження індивідуальної автономії є широким поняттям можливості забезпечення суспільства, інших індивідів та морально-етичних постулатів від гіперболізації чи не контрольованості свобідної волі окремими особами. Щоразу розширюючи межі правового регулювання щодо сфери соматичних прав людини, законодавець повинен знайти оптимальну межу між автономією людини, потребою закріплення людської гідності та свавіллям прояву її індивідуальної волі.

Для держави і для громадянина в умовах фінансової нестабільності в Україні та соціально-політичної напруги в суспільстві результативність адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини залежить,

у першу чергу, від ефективності нормативно-правового регулювання адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини. Сучасний стан нормативно-правового регулювання в цій сфері свідчить про необхідність його суттєвого вдосконалення.

Важливим фактором та передумовою розвитку адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини є проголошення в Конституції України ідеї створення соціальної та правової держави, формування якої неможливе без ефективної взаємодії державних органів, які представляють політичні та соціально-економічні інтереси різних груп населення [4, с. 63]. Організаційно-управлінські відносини, що склалися на вітчизняному ринку праці, не завжди є дієвими та адекватними нинішньому етапу соціально-економічних перетворень у суспільстві. Визначення ролі адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини у сучасному суспільстві зумовлює необхідність вивчення та узагальнення результатів досліджень, у яких було зроблено спробу дати загальну схему розвитку людства і показати перспективи розвитку даних відносин. Для становлення та розвитку соціальної ринкової економіки важливим є формування української соціальної моделі взаємодії членів суспільства. Історичний досвід розвитку адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини у країнах індустріального типу дає відповіді на певні питання, які виникають у процесі створення сучасної моделі адміністративно-правового регулювання забезпечення соматичних прав людини в Україні.

Отже, адміністративно-правовим регулюванням забезпечення соматичних прав людини, на нашу думку, є регламентована законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність відповідних суб'єктів адміністративно-правового регулювання, спрямована на здійснення законів та інших нормативно-правових актів у сфері забезпечення соматичних прав людини шляхом прийняття адміністративних рішень, надання встановлених законами адміністративних послуг.

Література:

1. Вовк В.М. Гіпермодерн і соматичні права людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 344–348.
2. Здреник І.В. Концепція соматичних прав людини: теоретико-правові підходи до розуміння. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 68. С. 14–18.
3. Громовчук М.В. Принцип гуманізму, як передумова змісту соматичних прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 33–36..
4. Маринів І.І., Ярмак А.Д. Міжнародно-правове регулювання соматичних прав людини. *Право та інновації*. 2021. № 1. С. 62–67.

Хрідочкін А.В.,

д-р юрид. наук, доцент, професор кафедри підприємництва, організації виробництва та теоретичної і прикладної економіки Українського державного хіміко-технологічного університету

ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ПРИ ВИЗНАЧЕННІ СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ» ТА «ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ»

Дослідження сутності публічного адміністрування потребує в першу чергу визначення змісту та особливостей публічного адміністрування, специфіки його прояву у різних сферах публічного управління з метою виявлення адекватного конкретній сфері та узгодженого з її категоріальним апаратом галузевого розуміння публічного адміністрування. На наше переконання, вирішення цього завдання слід розпочати з уточнення теоретико-методологічних засад дослідження змісту дефініції «публічне адміністрування», її місця в категоріальному апараті юриспруденції та співвідношення з більш широко вживаним поняттям «державне управління». Справа в тому, що «публічне» і «державне» розрізняються як за кількісними, так і за якісними характеристиками. Їх перша відмінність виявляється вже під час етимологічного порівняння цих категорій і полягає в традиційно існуючому судженні про відносно більший обсяг поняття «публічний». Зокрема, традиційно

вітчизняною адміністративно-правовою наукою права широкого використовується саме категорія «публічної служби», а її запровадження було продиктоване необхідністю комплексного підходу до вивчення державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, маючих спільну мету, соціальну природу, а також ідентичні організаційно-процедурні механізми. Більше того, досить тривалий час вони мали і єдину нормативно-правову основу – до прийняття Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (2001 р.) чинний на той час Закон України «Про державну службу» (від 16 грудня 1993 р.) залишався законодавчою базою муніципальної служби. Причому статті пізніше прийнятого нормативно-правового акту майже відтворили зміст статей більш раннього закону. Об'ємне превалювання обсягу змістовного наповнення терміну «публічна служба» над поняттям «державна служба» підтверджується та деталізується і офіційною дефініцією, що містить чинний Кодекс адміністративного судочинства України, п. 15 ч. 1 ст. 3 якого встановлює, що публічною службою є діяльність на державних політичних посадах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, дипломатична служба, інша державна служба, служба в органах влади Автономної Республіки Крим і органах місцевого самоврядування. Отже, виходячи з положень чинного вітчизняного законодавства і сучасної вітчизняної доктрини адміністративного права, термін, яким позначається зміст «державного» виступає органічною складовою змісту терміну «публічне».

Існує декілька аспектів якісної відмінності публічного адміністрування від державного управління. Насамперед, перше з них містить чітку орієнтацію на публічний інтерес – основну ціннісно-цільову складову всіх розпорядчих заходів. Адже проголошення ч. 1 ст. 3 Основного Закону України найвищою соціальною цінністю людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки [1, с. 138], а також поступове становлення та спроба реалізації в Україні концепції «сервісної» держави [2, с. 302] свідчать про те, що основною метою правозастосовної діяльності виступає встановлення

верховенства права, а метою управлінського впливу – гарантування загального блага громадянського суспільства, його стабільний розвиток, поєднаний із забезпеченням і підтримкою ефективних інститутів саморегулювання. Як справедливо наголошується науковцями, основою публічного інтересу завжди є об'єктивний інтерес всього суспільства, і саме ця обставина, на їх переконання, не дозволяє повністю ототожнювати публічний і державний інтерес, що є одним з елементів публічного інтересу. Належне урядування, на нашу думку, повинне базуватися на обслуговуючій ролі держави, виводячи цінності та потреби того, хто обслуговує на перший план. Тобто, державний інтерес, з одного боку виступає лише частиною публічного інтересу (оскільки законодавством враховані і «інтереси територіальної громади», і «інтереси місцевого самоврядування», і «охоронювані законом інтереси осіб», і «наукові інтереси України», і «економічні інтереси України», і «інтереси споживачів» і т. і.), а з іншого, він може суперечити йому, підміняти і навіть спотворювати його.

Крім того, термін «публічний» (від лат. *publicus* – суспільний, народний) у довідниковій літературі визначається як гласний, відкритий [3, с. 288]. В оригіналі ж слово «public» означає те, що відбувається в присутності публіки, прилюдно, відкрито, тобто не приватно. А термін «публічний» констатує додаткову необхідність інформаційної взаємодії суб'єктів владних повноважень із суспільством, що є однією з якісних ознак публічного адміністрування. При цьому оперативне поширення достовірних даних про мету та методи управлінського впливу, права громадян і порядок їх втілення має відбуватися не лише за ініціативи громадськості, як відповідь на запити її окремих представників або організацій (вимушене інформування), але й за ініціативи органів публічної адміністрації (добровільне інформування). Причому законодавством передбачається здійснення обох способів такого поширення інформації. Зокрема, до різновиду добровільного інформування належить надання окремих консультацій, але при цьому мова йде про добровільність інформування в контексті соціального ініціатора: суб'єкта владних повноважень,

а не приватної особи. Водночас, здійснення відповідних дій є частиною компетенції першого, а тому за наявності законних підстав є необхідною мірою поведінки і не може розглядатися як сфера його розсуду. Чітке правове фіксування питань забезпечення гласності серед повноважень органів публічної адміністрації безумовно слід вважати позитивною тенденцією, оскільки пануючі в українській державі лінійні механізми управління досить часто залишаються невітленими в те, що перебуває поза межами обов'язкового (зокрема, реалізацію організаційних форм адміністрування).

Термін «державне управління» активно застосовувався в юридичній доктрині ще за радянських часів і мав як широке, так і вузьке трактування. Широке розуміння даного терміну зводило його до сукупності будь-яких видів діяльності всіх органів держави, означаючи фактично всі можливі форми реалізації державної влади в цілому. Вузьке ж розуміння трактує управління як підзаконну, виконавчо-розпорядчу діяльність органів публічної адміністрації з практичного виконання завдань і функцій держави в економічній, соціально-культурній та адміністративно-політичній сферах. Даний підхід включає до змісту поняття «державне управління» фактично всю діяльність держави, за винятком законотворчості та правосуддя, а тому саме воно відповідає положенням ст. 6 Конституції України щодо поділу влади.

Державно-управлінський вплив за радянського періоду вітчизняної історії здійснювався переважно з використанням методу адміністративних приписів та прямого розпорядництва у більшості сфер суспільних відносин. Проголошення незалежності України створило умови для визначення принципово нових векторів розвитку країни, в тому числі й спрямованістю на становлення ринкових відносин та лібералізацію соціально-культурних галузей, впорядковуючий вплив публічних інституцій в яких вже не міг надалі зберігатися в контексті радянської моделі державного управління. Це призвело до доктринального обґрунтування та поширеного використання терміну «державне регулювання». Останній був покликаний відобразити організуючий характер підзаконної

владної діяльності, метою якої стало врегулювання загальних засад існування тієї або іншої сфери, діяльності в ній, забезпечення її стабільності, безпечності та конкурентоздатності, залишаючи інші аспекти на розсуд приватних суб'єктів. Імперативність в урядуванні була значно зменшеною, але помітно поширилося застосування непрямих методів управління, що забезпечували досягнення бажаних результатів через вплив не поведінку, а на інтереси. На думку частини дослідників, державне регулювання залишає суб'єктам можливість вибору бажаного і вигідного для них варіанта поведінки, спрямованого на об'єднання та координацію зусиль людей, органів держави, установ, підприємств і організацій різних форм власності з метою вирішення завдань політичного, економічного, науково-технічного і соціального характеру [4, с. 180].

Формування і розвиток подібної моделі зумовило утвердження тези, що держава має забезпечувати, обслуговувати суспільство і значно, ніж це вважалося раніше, менше ним «управляти», а паралельний розвиток адміністративно-правової теорії закликів до якісного перегляду предмета і метода галузі і, як наслідок, поступового відходу від її управлінського розуміння. Саме в цьому контексті набув поширення термін «публічне адміністрування», покликаний визначати весь комплекс суспільних відносин, врегульованих відповідною галуззю права.

Таким чином, «публічне адміністрування» відображає якісні зміни в характері виконавчо-розпорядчої та організуючої діяльності держави. І якщо воно, наприклад, визначається як діяльність публічної адміністрації з реалізації покладених на неї обов'язків та задоволення загальних публічних інтересів, то має сприйматися у контексті теорії «сервісної держави», хоча емпірична частина цієї та багатьох інших дефініцій є подібною до тлумачень державного управління.

Література:

1. Жукова Є.О. Публічне адміністрування та державне управління: особливості співвідношення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 137–140.

2. Шимченко Л. Електронний документообіг як інноваційний механізм організації публічного адміністрування в умовах удосконалення децентралізаційних процесів. *Соціум. Документ. Комунікація. Серія: Історичні науки*. 2021. Вип. 12. С. 294–311.

3. Жукова Є.О. Структура публічного адміністрування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. Вип. 69. С. 287–291.

4. Бліхар М.М. Адміністративне право – юридична основа публічного адміністрування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. Вип. 66. С. 178–182.

СЕКЦІЯ 3.

ВИЗНАЧАЛЬНА РОЛЬ ПРАВА В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Волько Є.О.,

аспірант кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів.
Науковий керівник: *Івашова Л.М.*, д-р держ. упр., професор, професор кафедри публічного управління та митного адміністрування Університету митної справи та фінансів

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ВЕКТОР ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЮ ЕКОЛОГІЧНОЮ ПОЛІТИКОЮ

Формування змісту та цілей регіональної екологічної політики означає не лише декларування цілей та задач її впровадження, а й імперативної розробки реальних способів їх практичного здійснення, зокрема, окреслення відповідних інституцій [1, с. 90]. Успішність реалізації регіональної екологічної політики вимагає її відповідності цілям сталого розвитку як певної стратегії розвитку, що відображає інтереси як теперішнього покоління, так і майбутніх поколінь, досягається баланс внутрішньонаціональних та зовнішніх інтересів, задовольняються як приватні, так і публічні потреби розвитку суспільства та держави.

Попри прогресивність Стратегії сталого розвитку та актуальність реалізації її положень, її зміст не позбавлений певних недоліків та прогалин. До внутрішніх протиріч змісту Стратегії сталого розвитку, що, зокрема, пов'язується із відсутністю мотивації суспільства до економного споживання природних ресурсів, відтак колективна свідомість окремого соціуму може створювати певні перешкоди до досягнення результативності здійснення регіональної екологічної політики [2, с. 162].

Отже, важливе значення для розуміння механізмів реалізації регіональної екологічної політики в Україні мають масові суспільні рухи та соціальні ініціативи, що створюють базис для функціонування громадянського суспільства. Саме громадські інституції здатні бути тим інструментом, що спроможний робити вплив на формування та зміст регіональної екологічної політики [3, с. 102].

Запровадження регіонального підходу до встановлення змісту екологічної політики відноситься до нагальних проблем. Врахування змісту регіональної екологічної політики має відображати специфіку моделі соціально-економічного розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць, встановлення кількісних та якісних критеріїв регіонального природноресурсного капіталу, визначення ступеня кризовості наявних екологічних проблем. Негативний вплив на ефективність здійснення регіональної екологічної політики залежить від рівня правової активності населення окремого соціуму.

Отже визначення рівня якості функціонування регіональних екологічних інститутів має розглядатися як імперативна умова для аналізу наявних суспільних тенденцій розвитку, що характеризують розвиток окремих територій, побудови та структури розвитку публічного адміністрування в сфері охорони навколишнього природного середовища.

Таким чином, до пріоритетних основних тенденцій з питань реалізації регіональної екологічної політики вимагає нормативно-правової підтримки глобалізаційних процесів охорони довкілля, зміни екологічних цінностей у формуванні змісту екологічної свідомості, здійснення політики «зеленої» економіки та чистої енергетики. Модель реалізації регіональної екологічної політики в сучасній Україні носить характер дефіциту довіри у взаємовідносинах між державою та громадянського суспільства, що пов'язується в тому числі із наявними проявами корупційних ризиків у сфері охорони довкілля.

Подолання недостатнього рівня здійснення регіональної екологічної політики пов'язується із необхідністю підвищення правової активності населення відповідної території, досягнення структурованості екологічних інтересів суспільства,

що є можливим шляхом активізації процесів інформування приватних осіб щодо показників стану охорони довкілля та екологічної безпеки.

Література:

1. Власенко Ю.Л. Реформування системи державного екологічного контролю як напрям реалізації екологічної політики України. *Екологічне право України*. 2016. № 1–2. С. 90–92.

2. Кобзар О.М. Формування та реалізація екологічної політики України в контексті досвіду Польщі. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 22, Вип. 11. С. 162–165.

3. Машенков К.А. Правозастосовна діяльність органів державної влади України під час реалізації державної екологічної політики. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 1. С. 100–104.

Євченко Д.М.,

аспірант кафедри державного управління
і місцевого самоврядування Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка».

Науковий керівник: *Хожило І.І.*, д-р держ. упр., професор,
професор кафедри державного управління і місцевого
самоврядування Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМ РОЗВИТКОМ ГРОМАД В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Процеси цифровізації суспільства та держави вимагають перегляду організаційно-правових підходів до функціонування територіальної громади, здійснення функцій публічного управління на регіональному рівні.

Таким чином успішність процесів цифровізації безпосередньо впливає на встановлення рівня ефективності здійснення реформи децентралізації публічної влади в Україні, що вимагається як в цілому, так і на рівні окремих сфер суспільного життя, зокрема, у сферах освіти, охорони здоров'я,

соціального захисту, енергетики, громадського транспорту, питань громадської безпеки тощо [1, с. 100].

Активізація процесів цифровізації на рівні окремих територіальних громад дозволяє подолати ряд значних проблем організації функціонування суспільства та сприяє досягненню: оперативності ухвалення ефективних управлінських рішень; оптимального планування розвитку регіону; налагодженню електронної взаємодії суб'єктів владних повноважень та ведення баз даних й інших реєстрів публічної інформації; подоланню корупційних ризиків, забезпечуючи реалізацію функції громадського контролю; доступності адміністративних послуг [2, с. 73–74].

Принципи здійснення публічного управління територіальної громади в умовах цифровізації мають ґрунтуватися на принципах концепції «good governance», які розуміються як: 1) активізація участі громади в ухваленні важливих рішень; 2) відкритість і прозорість регіональних суб'єктів владних повноважень, що передбачає необхідність забезпечення публічного доступу до інформації; 3) підзвітність та субординаційних зв'язки всіх учасники процесу публічного управління; 4) досягнення балансу приватного та публічного інтересів; 5) формування дохідної частини місцевих бюджетів на засадах бездотаційності [3, с. 141–142].

До проблем цифровізації територіальних громад Україні необхідно віднести: проблеми технічного оснащення діяльності регіональних органів публічної влади, що може бути подолано за допомогою розширення можливостей мобільного доступу 3G / 4G до глобальної мережі; недостатність фінансування, а також неефективність формування дохідної частини місцевих бюджетів, що часто є фінансовим засобом вирішення локальних тимчасових завдань.

Література:

1. Шевченко О.В. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні. Київ : НІСД, 2000. 153 с.
2. Литвин Н. А., Крупнова Л.В. Діджиталізація як засіб підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів

державної влади та органів місцевого самоврядування щодо надання електронних послуг. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2020. Вип. 2. С. 69–75.

3. Шаульська Г. М. «Принципи «належного врядування»: перспективи впровадження в Україні». *Держава та регіони: державне управління*. 2019. Вип. 2 (66). С. 140–143.

Запара А.Є.,

аспірант кафедри державного управління
і місцевого самоврядування Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка».

Науковий керівник: *Хожило І.І.*, д-р держ. упр., професор, професор
кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Інформаційна компетентність визначається як комплексний соціально-психологічний інструментарій, що встановлює зміст функціонування особи в цифровому суспільстві.

Цифротизація суспільного життя та державних процесів вимагає в сучасних умовах від особи здобуття навичками постійного оволодіння новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями, враховуючи наявні ризики обігу та доступу до інформації можливості та ризики. Інформаційна компетентність відображує соціальний зміст функціонування особи, в тому числі територіальної громади, є втіленням ставлення та підтримки регіональної та державної політик, є проявом формування ефективності форм соціальної відповідальності та юридичної відповідальності як її різновиду.

В сучасному суспільстві інформаційна компетентність допомагає вирішити задачі із орієнтації особи у стрімкому динамічному розвитку сучасного суспільства, сприяти формуванню оптимального стилю інтернет-комунікацій, налагодити успішну взаємодію між соціальними інституціями та органами публічної влади як на регіонального, так і на державного та

міждержавному рівнях. Зміст інформаційної компетентності містить у собі такі основні компоненти, як: інформаційно-комунікаційний, мотиваційний та компонент відповідальності.

Згідно із положеннями Закону України «Про освіту» встановлюється розуміння інформаційно-комунікаційної компетентності як ключової компетентностей, що вимагається для формування та розвитку особи в сучасному суспільстві [1].

Отже, вирішення стратегічної задачі із формування інформаційної компетентності територіальної громади відбувається шляхом розробки та прийняття концептуальних програм розвитку окремих територій, що має спрямовуватися на досягнення цифровізації населення; створення розвинутої інтегрована системи цифрової освіти на засадах її доступності, оперативності, прозорості, безоплатності; підвищення ефективності взаємодії між приватними та публічними особами суспільних правовідносин; забезпечення безпеки функціонування єдиної уніфікованої електронної системи електронних публічних послуг та процедур регіону; спонукання громадськості до постійного професійного зростання та духовно-культурного розвитку. Одним із стратегічних напрямів забезпечення формування інформаційної компетентності територіальної громади стало, зокрема, запровадження та постійне удосконалення веб-порталу «Дія. Цифрова освіта», основним завданням якої є «надання електронних публічних послуг, зокрема комплексних електронних публічних послуг, надання їх в автоматичному режимі з отриманням та використанням у разі потреби інформації з національних електронних інформаційних ресурсів, інших інформаційно-комунікаційних систем, яка необхідна для надання таких послуг» [2].

Література:

1. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

2. Питання Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та Реєстру адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. № 1137. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-п#Text>

Євтушенко Д.Є.,

аспірант кафедри державного управління
і місцевого самоврядування Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка».

Науковий керівник: *Липовська Н.А.*, д-р держ. упр., професор,
професор кафедри державного управління
і місцевого самоврядування Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

ІНФОРМАЦІЙНА ВІДКРИТІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Розуміння категорії «інформаційна відкритість» передбачає: забезпечення якості системи законодавства; прозорість механізмів та адміністративних процедур для доступу громадян до публічної інформації; підвищення рівня політичної та правової культури у державі та у громадському суспільстві.

Забезпечення інформаційної відкритості органів публічної влади розуміється як двосторонній процес, до структури якого входить система гарантій наявності публічної потреби для здобуття об'єктивної та вичерпної інформації про функціонування владних органів, активізація громадянського суспільства у взаємодії з владними суб'єктами. Іншим рівнем забезпечення інформаційної відкритості органів публічної влади є фактична діяльність конкретних органів публічної влади задля ефективного інформування громадськості про здійснення покладених на них функцій [1, с. 39–43].

Локальні нормативні документи та акти, підзаконні нормативно-правові інструкції, що мають відображувати напрями доступу до тих чи інших відомостей, що також впливають на відкритість влади.

Нормативно-правова база закріплює вільний доступ громадян до інформації про функціонування органів публічної влади. Відображення значного обсягу інформації, визначення змісту інформації, що вимагається для формування централізованих реєстрів, які імперативно ведуться відповідно до

порядку чинного законодавства. Системний підхід ведення реєстрів запроваджено у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку [2].

Інформаційна відкритість необхідно розглядати не лише як мету, а передусім як засіб. Інформаційна відкритість органів публічної влади виконує таку функції, як: регулятивна; охоронна; соціокультурна; управлінська. Згідно із Принципами Європейського адміністративного простору (SIGMA – 1999) закріплюється принцип інформаційної відкритості, що розуміється як протилежність секретності [3, с. 277]. Визначення нормативного базису для встановлення принципу інформаційної відкритості є нагальною потребою в упорядкуванні відношень владних інституцій, органів публічної влади та громадськості.

В Україні в сучасних умовах існує доволі розгалужена нормативно-правова база з питань забезпечення інформаційної відкритості органів публічної влади. Інформаційна відкритість є важливою складовою публічного управління, що встановлюється як форма безпосередньої участі громадян у діяльності органів публічної влади. Принцип інформаційної відкритості визначається нормами Європейського права як принцип, що регулює систему методів й засобів впровадження та здійснення громадського контролю.

Література:

1. Тихомирова Є.Б. Транспарентність і відкритість діяльності влади та шляхи їх забезпечення : наукові записки. К. : Видавничий дім «KM Academia», 2002. С. 39–43.
2. Григорян О.О. Світовий і вітчизняний досвід забезпечення прозорості та відкритості органів державної влади в реалізації публічної політики (інформаційний аспект). URL.: <http://academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12GOOPIA.pdf>
3. Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / В.Б. Авер'янов, В.А. Дерезь, М.І. Ославський та ін.; за ред. В.Б. Авер'янова. К. : Юстиніан, 2007. 287 с.

Карлов Є.І.,

аспірант кафедри державного управління
і місцевого самоврядування Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

Науковий керівник: *Липовська Н.А.*, д-р держ. упр., професор,
професор кафедри державного управління
і місцевого самоврядування Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка»

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СЕРВІСІВ

Прийняття у 2003 році Декларації принципів «Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті» в Женеві на Всесвітньому саміті з питань інформаційного суспільства означало офіційне визнання постулатів пріоритетності взаємодії суспільства та держави на засадах прозорості, гласності, публічності обміну офіційними відомостями та базами даних про результати діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Формування інформаційного суспільства, що обумовлено глобальними світовими процесами інформатизації. Вирішення стратегічної задачі із розбудови інформаційного суспільства, для якого пріоритетом буде забезпечення концепції прозорості публічного адміністрування, є надзвичайно важливою стратегічною задачею, ідею співробітництва та взаємодії суспільства та держави на засадах партнерства та прозорості [1]. Реалізація та впровадження ідеї розбудови інформаційного суспільства визначається у Женевському плані дій, прийнятому 12 грудня 2003 року [2].

Дієвим заходом впровадження концепції інформаційного суспільства є створення дієвих публічних інформаційних сервісів як гарантії дотримання принципів прозорості та відкритості здійснення функцій публічного адміністрування. Саме задача із максимізації соціальних, економічних і екологічних благ інформаційного суспільства має вирішуватися державними органами, які повинні створювати правове, регуляторне і політичне середовище, яке має належний рівень довіри суспільства, прозорості та ефективності здійснення функцій

із обміну та доступу до відомостей, що містяться у офіційних базах даних, пов'язані із наданням адміністративних послуг та реалізацією дозвільно-ліцензійних, деліктних та контрольно-наглядових адміністративно-процедурних проваджень [1]. Отже, пріоритетним напрямом розвитку сучасної держави має бути створення таких умов, за яких інформація має бути водночас і публічною.

Загальнонаціональна система інформаційного забезпечення діяльності органів публічного адміністрування має відповідати не лише вимогам прозорості, але і безпечності, що є безумовною складовою системи національної безпеки будь-якої держави світу, в тому числі України. Однак при цьому забезпечення прозорості та інформаційної відкритості органів державної влади та місцевого самоврядування, водночас виникає постає проблема інформаційної національної безпеки.

Отже, починаючи з 2003 року поступово формується система національних стратегічних документів з питань формування безпечного інформаційного суспільно-державного середовища в цілому, і зокрема, у сфері дотримання вимог безпеки у функціонуванні публічних інформаційних сервісів. Зокрема, одним із перших стратегічних документів, реалізація положень якого спрямовувалась на забезпечення ефективності розбудови інформаційного суспільства стала Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2008 р. № 14, що визначила пріоритетність запровадження ідеї публічного адміністрування на засадах забезпечення розвитку та захисту національної системи публічних інформаційних сервісів [3].

Література:

1. Женевська декларація принципів. Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті (Женева, 12 грудня 2003 р.). Асоціація підприємств інформаційних технологій України. URL: <http://apitu.org.ua/wsis/dp>
2. Женевський план дій. Женева, 12 грудня 2003 року. Асоціація підприємств інформаційних технологій України. URL: <http://apitu.org.ua/wsis/dp>
3. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків» : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.01.2008 р. № 14. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n14-08/prin>

Шевирталов В.С.,

аспірант кафедри державного управління
і місцевого самоврядування Національного технічного університету
«Дніпровська політехніка».

Науковий керівник: *Сорокіна Н.Г.*, д-р держ. упр., доцент,
доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ПРАВО НА ПРОЖИВАННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» із змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2022 № 363 відбулося затвердження Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам.

Згідно із Порядком надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам встановлюється, що він поширюється на осіб, які перемістилися з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, а також території адміністративно-територіальної одиниці, де проводяться бойові дії та що визначена в переліку адміністративно-територіальних одиниць, на території яких платникам єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, які перебувають на обліку на відповідній території, може надаватися допомога в рамках Програми «ЄПідтримка», затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 березня 2022 р. № 204.

Встановлення адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб ведеться відповідно до Порядку оформлення і видачі довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб».

Порядок надання допомоги відбувається згідно із встановленою чинним законодавством періодичністю виплат щомісячно з місяця звернення на період введення воєнного стану та одного місяця після його припинення чи скасування на кожну

внутрішньо переміщену особу, відомості про яку включено до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, у таких розмірах: для осіб з інвалідністю та дітей – 3 000 гривень; для інших осіб – 2 000 гривень.

Допомога на проживання призначається автоматично без подання додаткового звернення внутрішньо переміщеним особам, які станом на 1 березня 2022 р. отримували щомісячну адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 505 «Про надання щомісячної адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг».

Заява про надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам може бути також подана до структурного підрозділу з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі утворення) рад, уповноваженої особи виконавчого органу сільської, селищної, міської ради або центру надання адміністративних послуг [1].

Таким чином, компенсація особам, що розмістили внутрішньо переміщених осіб, виплачується за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів (зокрема, резервного фонду бюджету), коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, іноземних держав та міжнародних організацій у вигляді благодійної, гуманітарної та матеріальної допомоги, а також добровільних пожертвувань фізичних і юридичних осіб, благодійних організацій та громадських об'єднань, інших не заборонених законодавством джерел у безготівковій формі за зазначеними у заяві банківськими реквізитами до кінця місяця з дня закінчення звітного місяця за умови відсутності заборгованості за житлово-комунальні послуги.

Література:

1. Надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам. URL.: <https://dn.gov.ua/news/nadannya-dopomogi-na-prozhivannya-vnutrishno-peremishchenim-osobam>

Наукове видання

ПРАВОВА ОСВІТА І НАУКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Матеріали
Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
5 жовтня 2022 року

Відповідальний за випуск Ю. О. Легеза

Технічне редагування
Верстання
Дизайн обкладинки

Тетяна Шутова
Тихон Мартиненко
Валерія Савельєва

Г Е Л Ь В Е Т И К А
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

WWW.HELVETICA.UA

Підписано до друку 30.09.2022 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 6,85. Тираж 300.
Замовлення № 1122-159.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня –
Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28,
+38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.